

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Aušra Žukauskaitė

VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ
POŽIŪRIS Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE

Baigiamasis magistro projektas

Vadovė

Doc. dr. Irena Luobikienė

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ
POŽIŪRIS Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE

Baigiamasis magistro projektas

Socialinė politika (621L40002)

Vadovas

..... Doc. dr. Irena Luobikienė
2017-01-....

Recenzentas

..... Doc. dr. Aistė Balžekienė
2017-01-....

Projektą atliko

..... Aušra Žukauskaitė
2017-01-09

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

Socialinių, humanitarinių ir menų fakultetas

(Fakultetas)

Aušra Žukauskaitė

(Studento vardas, pavardė)

Socialinė politika, 621L40002

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

„Viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūris į prekybą žmonėmis Lietuvoje“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 17 m. sausio 9 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Aušros Žukauskaitės**, baigiamasis projektas tema „Viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūris į prekybą žmonėmis Lietuvoje“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	5
PAVEIKSLAI	9
LENTELĖS	10
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	11
SANTRUMPOS	13
ĮVADAS	14
1. PREKYBOS ŽMONĖMIS REIŠKINIO ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU	17
1.1. Prekybos žmonėmis samprata, formos ir paplitimo priežastys	17
1.2. Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas prekybos žmonėmis kontrolės sistemoje	22
2. PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJOS, KONTROLĖS IR PAGALBOS SISTEMA	26
2.1. Prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms teisinis reguliavimas	26
2.2. Prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos sistema	29
2.3. Prekybos žmonėmis aukų identifikavimo ir reintegracijos į visuomenę problemiškas	34
3. VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ POŽIŪRIO Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE TYRIMO METODIKA	40
4. VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ POŽIŪRIO Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	44
4.1. Informantų darbo pobūdis ir prekybos žmonėmis periodiškumas	44
4.2. Prekybos žmonėmis statistika organizacijoje	45
4.3. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas	46
4.4. Prekybos žmonėmis sistemos pokyčiai per paskutinius 3–4 metus	47
4.5. Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus atsakomybės prekybos žmonėmis srityje	48
4.6. Kovos priemonės su prekyba žmonėmis valstybiniu mastu	49
4.7. Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas	50
4.8. Bendradarbiavimo problemiškas su nevyriausybinio sektoriumi	51
4.9. Bendradarbiavimas tarp viešojo sektoriaus organizacijų	51
4.10. Bendradarbiavimo problemiškas viešajame sektoriuje	52
4.11. Informantų siūlymai prekybos žmonėmis sistemos gerinimui	53
IŠVADOS	55
LITERATŪRA	57
1 PRIEDAS	62
2 PRIEDAS	63

Žukauskaitė Aušra. *Viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūris į prekybą žmonėmis Lietuvoje. Socialinės politikos magistro darbas / vadovė doc. dr. I. Luobikienė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.*

Mokslo kryptis: socialinė politika.

Reikšminiai žodžiai: *prekyba žmonėmis, prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė, pagalba prekybos žmonėmis aukoms, viešasis sektorius, nevyriausybinis sektorius.*

Kaunas, 2017, 63 p.

SANTRAUKA

Prekyba žmonėmis yra vienas sunkiausiai atpažįstamų, latentišku nusikaltimo formų. Bėgant metams, prekybos žmonėmis nusikaltimų skaičius Lietuvoje auga. Keičiasi išnaudojimo formos ir aplinkybės. Kuriami nauji teisiniai reglamentai, programos ir priemonės prekybos žmonėmis kontrolei. Siekiant sėkmingai įgyvendinti prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos sistemas, būtinas glaudus skirtingų sektorių organizacijų bendradarbiavimas. Tarpžinybinės komunikacijos nesklandumai, darbuotojų kompetencijos stoka, teisinių bazės neišbaigtumas, sistemos korodinatoriaus nacionaliniu lygmeniu pasyvumas, sudaro palankias sąlygas plisti prekybai žmonėmis Lietuvoje. Todėl šiame darbe siekiama išsiaiškinti viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų požiūrį į prekybos žmonėmis situaciją ir tarpinsitutinį bendradarbiavimą Lietuvoje bei pateikti tyrimo rezultatų išvadas.

Temos aktualumas grindžiamas prekybos žmonėmis reiškinių paplitimu Lietuvoje ir viešojo sektoriaus organizacijų koordinuoto ir sklandaus darbo svarba siekiant teigiamų pokyčių prekybos žmonėmis srityje. **Darbo problema:** prekybos žmonėmis sistemos problemiškas viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūriu. **Darbo objektas:** viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų požiūris į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. **Darbo tikslas** atskleisti viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų požiūrį į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. **Pagrindiniai darbo uždaviniai:** aptarti prekybos žmonėmis reiškinių situaciją Lietuvoje teoriniu aspektu; išanalizuoti prekybos žmonėmis teisinį reguliavimą bei prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms sistemas Lietuvoje; ištirti viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūrį į prekybą žmonėmis Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir teisinių reglamentų analizė, teoriniai apibendrinimo metodai, pusiau struktūruotas interviu, kokybinė turinio analizė.

Pirmame darbo skyriuje apžvelgiama prekybos žmonėmis samprata, formos ir paplitimo priežastys, analizuojama viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas prekybos žmonėmis srityje. Antroje teorinė darbo dalyje analizuojama prekybos žmonėmis teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo sistema, prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms sistemos,

analizuojama aukų identifikavimo ir reintegracijos mechanizmai. Trečioje darbo dalyje išsamiai aprašoma tiriamosios darbo dalies metodika. Ketvirtoje baigiamojo darbo dalyje pateikiami surinkti ir apibendrinti empiriniai duomenys. Galiausiai pateikiamos viso darbo išvados.

Išvados. *Išanalizavus empirinio tyrimo duomenis, išryškėjo prekybos žmonėmis situacijos problemiškas. Anot informantų, prekybos žmonėmis reiškinys yra latentiškas ir sunkiai atpažįstamas. Nusikaltimo formos ir būdai dažnai keičiasi, todėl reikalinga nuolatinė situacijos stebėsena ir vertinimas. Informantų nuomone, būtinas tesinės bazės stiprinimas nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu. Informantai pastebėjo, kad trūksta stipraus nacionalinio koordinatoriaus. Bendradarbiavimo sunkumų tarp viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų beveik nepasitaiko. Dalis informantų teigė susiduriantys su tarpinstituciniai komunikaciniais sunkumais viešajame sektoriuje. Savivaldos insitucijose trūksta atsakingų arba kompetentingų asmenų, kurie galėtų spręsti prekybos žmonėmis klausimus. Anot informantų, spendžiant prekybos žmonėmis problemą Lietuvoje būtinas sisteminis požiūris.*

Žukauskaitė Aušra. *The Attitude of Public Sector Specialists on Human Trafficking in Lithuania*. Master's Thesis in Social Policy / supervisor assoc. prof. dr. I Luobikienė. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: Social Policy.

Key words: *human trafficking, prevention and control of human trafficking, assistance to trafficked victims, public sector, non-governmental sector.*

Kaunas, 2017, 63 p.

SUMMARY

Human trafficking is one of the most difficult recognizable, latent forms of crime. Over the years, trafficking crimes is growing in Lithuania. The forms of exploitation and the circumstances are changing. New legal regulations, programmes and measures to control trafficking are established all the time. In order to successfully implement the trafficking prevention, control and assistance systems requires close cooperation between different sector's organizations. Cooperation and communication problems between the different and the lack of competence, and create favourable conditions for the spread of trafficking. This paper aims to clarify the attitude of public sector specialists and the issue on human trafficking situation in Lithuania, also provide the results of the research, conclusions.

*Relevance of the topic is based on the prevalence of phenomenon of trafficking in Lithuania and the importance of smooth and coordinated work in public sector organizations in order to seek the positive changes in the area of human trafficking. **The problem of the research:** the attitude of public sector specialists on the issue and the weaknesses of trafficking system in Lithuania. **The research subject:** the attitude of public sector specialists on trafficking situation in Lithuania. **The aim of the research** is to expose the attitude of public sector specialists on human trafficking in Lithuania. **The objectives of the research:** to discuss the phenomenon of trafficking in Lithuania by theoretical aspects; to analyze the legal regulation of control, support, and prevention on human trafficking and operating systems. **Research methods:** the analysis of scientific and legal regulations literature, the theoretical summation methods, the analysis of qualitative content.*

***The analysis of empirical data:** according to the informants, the phenomenon of trafficking is a latent and hardly recognizable. The forms of crime and ways change frequently, which requires regular monitoring and evaluation of the situation. According to the informants the system of trafficking should be strengthened by national and regional level. The informants noted that there is the lack of a strong national coordinator. Difficulties in cooperation between the public sector and non-governmental organizations, almost does not occur. Some informants face difficulties of communication in public sector.*

Municipal authorities have a lack of competent or responsible persons who could deal with trafficking issues. According to the informants, the problem of trafficking in Lithuania requires a systematic approach.

PAVEIKSLAI

1 pav. Prekybos žmonėmis koordinavimo sistema nacionaliniu lygmeniu (sudaryta pagal Pajaujį ir Bazylevą, 2015)	30
2 pav. Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės subjektų schema (adaptuota pagal Bazylevą ir Pajaujį, 2015).....	31
3 pav. Prevencijos ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms veiklos modelis (adaptuota pagal Ruškų ir kt., 2005).....	36
4 pav. Duomenų analizės schema (adaptuota pagal Gaižauskaitę ir Valavičienę, 2016).....	41

LENTELĖS

1 lentelė. Vidiniai ir išoriniai prekybą žmonėmis Lietuvoje įtakojuantys veiksniai (sudaryta autorės, remiantis Vidaus reikalų ministerija, 2009).....	21
2 lentelė. Prekybą žmonėmis skatinančios priežastys ir veiksniai (sudaryta pagal Bazylevą ir Pajaujį, 2015)	22
3 lentelė. Informantų charakteristika	42
4 lentelė. Prekybos žmonėmis reiškinio periodiškumas informantų darbe	45
5 lentelė. Statistika apie prekybos žmonėmis kaupimas organizacijoje	46
6 lentelė. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas specialistų požiūriu	47
7 lentelė. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas per pastaruosius 3–4 metus	48
8 lentelė. Viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų įsipareigojimai mažinant prekybą žmonėmis	49

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Asocialus – nevisuomeniškas, darantis neigiamą įtaką visuomenei, pasyvus ir abejingas visuomeniniams santykiams (Leonavičius, 1993).

Institucija – visuomeninė įstaiga (Leonavičius, 1993).

Organizacija – žmonių kolektyvas, suburtas tam tikrai veiklai ar darbui; dažniausiai turi valdymo organus ir atskirtą turtą (Leonavičius, 1993).

Prekyba žmonėmis – nusikalstama veikla, šturkščiai pažeidžianti prigimtines žmogaus teises ir asmens laisvę. Prekyba žmonėmis turi galias sąsajas su negatyviais socialiniais reiškiniais – skurdu, nedarbu, išnaudojimu, smurtu ir kt. (Bolzanas ir Drakšienė, 2004).

Prevenција – ankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių (Leonavičius, 1993).

Privatus sektorius – ši sektorių sudaro įvairios rinkos organizacijos, kuriose siekiama išskirtinai privačių interesų įgyvendinimo. Šios organizacijos sudaro kiekvienos valstybės ekonominę sistemą branduolį (Staponkienė, 2004).

Ratifikuoti – patvirtinti tarptautinę sutartį (Leonavičius, 1993).

Reintegracija – pakartotinis asmens įsiliejimas į visuomenę (Leliūgienė ir kt., 2008).

Socialinė aplinka – aplink žmogų esantis socialinis pasaulis (sociumas); visuomenės (materialinė ir dvasinė) žmonių gyvenimo, jų vystymosi ir veiklos sąlygos (Leonavičius, 1993).

Socialinė grupė – žmonių, kuriuos jungia bendri interesai, vertybės, elgesio normos, sąlygiškai pastovi bendrija; skiriamos didelės ir mažos socialinės grupės (Leonavičius, 1993).

Socialinės rizikos šeima – tai šeimos kaip socialinio instituto ir mažos pirminės socialinės grupės tipas, kuris dėl savo ypatybių neatitinka savo paskirties ir ne iki galo įvykdo savo funkcijas, yra veikiamas neigiamų socialinių veiksnių ir kelia grėsmę normaliam visuomenės funkcionavimui (Guščinskienė, Kandrotaitė, 2006).

Socialinės rizikos vaikas – vaikas iki 18 metų, kuris vaikatauja, elgetauja, nelanko mokyklos ar turi elgesio problemų mokykloje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, yra įsitraukęs ar linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą, yra patyręs ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir dėl šių priežasčių jo galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos (Lietuvos Respublikos seimas, 2006).

Specialistas yra asmuo, turintis reikiamų įgūdžių ir žinių, kuriam yra pavedama atlikti objektų tyrimą ir išvadas arba pateikti paaiškinimus jo kompetencijos klausimais (Juškevičiūtė, 2005).

Stereotipai – visuomenės sąmonėje funkcionuojantis supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas kokio nors objekto vaizdinys (Leonavičius, 1993).

Šeima – mažoji socialinė grupė; susideda drauge iš gyvenančių tėvų ir vaikų, kartais ir kitų giminaičių; pagrįsta santuoka arba kraujo ryšiais; jos nariai tvarko bendrą ūkį, tarpusavio santykius daugiausiai grindžia dorovine atsakomybe, savitarpio supratimu ir pagalba (Leonavičius, 1993).

Viešasis sektorius pagal tradicinį modelį rūpinasi visuomene, remdamasis hierarchinių struktūrų, atitinkančių tam tikras politines nuostatas, sistema. Viešojo sektoriaus insitucijos reikalingos apibrėžti atitinkamos veiklos srities politikai, jos įgyvendinimui ir administravmui (Staponkienė, 2004).

SANTRUMPOS

JT (JTO) – Jungtinių Tautų Organizacija.

TMO (IOM) – Tarptautinė migracijos organizacija.

ES (EU) – Europos sąjunga.

TDO – Tarptautinė darbo organizacija.

GRETA – (the Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings) Europos Tarybos Komiteto įkurta ekspertų grupė kovai prieš prekybą žmonėmis.

NVO – nevyriausybinė organizacija.

LR – Lietuvos Respublika.

BK – Baudžiamasis kodeksas.

LR SADM (SADM) – LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

VRM – LR vidaus reikalų ministerija.

PD prie VRM – Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

LSA – Lietuvos savivaldybių asociacija.

IVADAS

Prekyba žmonėmis – tai šiuolaikinė vergovės forma. Vergijos reiškinys moderniais laikais įgavęs skirtingus pavidalus, išlaikė pagrindinį bruožą – žmogaus laisvės suvaržymą. Dažnai aukos verbuojamos, išvežamos ir apgyvendinamos panaudojant fizinę ir psichologinę jėgą; prievarta ar apgaule išnaudojamos, verčiamos dirbti, teikti paslaugas (taip pat ir seksualines), elgetauti, nusikalsti, atiduoti vidaus organus ir kt. (Gutauskas, 2015). Remiantis Europolo duomenimis, kasmet Europoje parduodama apie 120 tūkst. žmonių, tačiau statistiškai užregistruotų atvejų daug daugiau (Europol, 2016). Tikslią Lietuvos statistiką sunku nustatyti, tačiau nevyriausybinų organizacijų duomenis per 2013 m. pagalba buvo suteikta 300 asmenų, 2014 m. – beveik 250 asmenų. Tenka pripažinti, kad aukos dažnai savęs nelaiko prekybos žmonėmis auka ir nesikreipia pagalbos (Vidaus audito ataskaita, 2015). Tokie nusikaltimų mastai priverčia atkreipti įvairių institucijų dėmesį, nes pateikta statistika rodo, kad naudotos priemonės kovai su prekyba žmonėmis nėra pakankamai efektyvios. Jungtinių Tautų Organizacija (toliau JTO) ir Europos Taryba yra išleidusios ne vieną teisinį reglamentą, kuris skatina šalis nares imtis dar griežtesnių apsaugos, prevencijos ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms priemonių. Daugelio valstybių teisėtvarkos sistemoje prekyba žmonėmis užima prioritetinę vietą. Per paskutinius kelis dešimtmečius prekyba žmonėmis pasiekė epideminį mastą, ir svarbiausia, iki šiol nėra viena valstybė neturi šiam reiškiniui stipraus imuniteto (Bazylevas ir Pajaujis, 2015).

Lietuva tapusi Europos Sąjungos, Jungtinių Tautų ir kitų tarptautinių organizacijų nare, įsipareigojo kovoti su prekyba žmonėmis ir teikti visapusišką pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, tačiau siekiant įsipareigojimų vykdymo, būtinas bendras geranoriškas visų socialinių partnerių ir įstaigų bendradarbiavimas bei aiškus problemos suvokimas (Augutienė ir Adomaitytė-Subačienė, 2016). Mažinant prekybos žmonėmis mastą būtina kurti tarpžinybinio, tarpinstitucinio bendradarbiavimo tinklus, suvienyti nevyriausybinų ir valstybinių organizacijų pastangas, bei padėti aukoms „grįžti“ į visuomenę (Žukauskaitė ir Luobikienė, 2015).

Pasaulyje ir Lietuvoje nėra tikslios prekybos žmonėmis statistikos, kadangi prekyba žmonėmis – tai latentinis nusikaltimas, apie kurį dažnai nepranešama, jis nėra identifikuojamas arba pasiekus teismus – pakeičiamas į kitą nusikaltimo pobūdį. Prekybos žmonėmis auka gali tapti bet kokio amžiaus, lyties ir socialinio statuso asmuo. Tačiau dažniausiai aukomis tampa vaikai, jaunuoliai ar subrendę žmonės, kilę iš skurdžios, dažnai asocialios aplinkos, stokoiantys socialinių, profesinių įgūdžių, tačiau, kaip ir likusi visuomenės dalis, siekiantys materialinės gerovės. Pagrindinė priemonė apsaugoti potencialias aukas yra prevencinių programų vykdymas, orientuotas ne tik į socialinės rizikos grupes, bet ir visą visuomenę. Dažnai riziką patekti į prekiautojų rankas, skatina susidariusi visuomenėje nuomonė apie „lengvai

uždirbamus didelius“ pinigus užsienyje. Tik adekvatus ir kompetentingas specialistų darbas gali sumažinti prekybos žmonėmis aukų mastą. Glaudus organizacijų bendradarbiavimas, sklandus informacijos perdavimas tarp žinybų, pagalbą teikiančių specialistų kompetencija, visuomenės empatiškumas, supratingumas ir tolerancija yra būtent tas įrankis, kuris suteikia nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiam asmeniui, galimybę vėl tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Siekiant teigiamų kovos su prekyba žmonėmis rezultatų, visų pirma reikia suprasti šios problemos gilumą ir priežastingumą. Svarbu suvokti sklandžios komunikacijos ir tarpinstitucinio/tarpžinybinio tinklo bendradarbiavimo įtaką kovojant su prekyba žmonėmis. Pirmiausiai, viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų darbas turi prasidėti nuo prevencijos vykdymo, t.y. visuomenės ir jautrių grupių šiai problemai tinkamo informavimo ir asmenų įgalinimo identifikuoti esamas rizikas patekti į prekybos žmonėmis tinklą. Aiškiai suvokus problemos gilumą bei latentškumą, svarbu paruošti adekvatų problemos sprendimo planą ir konkrečias priemones įgyvendinant prekybos žmonėmis kontrolę. Jeigu neidentifikuojame problemos, nėra ir sprendimo būdų. Galiausiai, turi būti sudaromos tinkamos sąlygos prekybos žmonėmis aukų reabilitacijai ir reintegracijai į visuomenę nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu. Taigi, šiame magistro darbe aptariamas prekybos žmonėmis problemiškas, viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų darbo specifika ir problematika, analizuojamas viešojo sektoriaus specialistų požiūris į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje.

Temos aktualumas grindžiamas prekybos žmonėmis reiškinių paplitimu Lietuvoje ir viešojo sektoriaus organizacijų koordinuoto ir sklandaus darbo svarba siekiant teigiamų pokyčių prekybos žmonėmis srityje. Prekybos žmonėmis mastai didėja, priimami nauji teisiniai reglamentai, keičiasi organizacijų, teikiančių pagalbą aukoms darbo pobūdis ir specifika, besivystanti ekonomika ir socialinis gyvenimas tiesiogiai įtakoja viso prekybos žmonėmis reiškinių pagrindą. Sukauptos teorinės ir empirinės žinios nesuteikia galimybės adekvačiai įvertinti kovos su prekyba žmonėmis sistemos. *Tyrimo naujumas* pasireiškia viešojo sektoriaus organizacijų specialistų, dirbančių prekyba žmonėmis, požiūrio į reiškinį analize. Atliekant mokslinės literatūros analizę pastebėta tyrimų trūkumas, kuriuose viešojo sektoriaus darbuotojai vertintų prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. **Darbo problema:** prekybos žmonėmis sistemos problemiškas viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūris. **Darbo objektas:** viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų požiūris į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. **Darbo tikslas** – atskleisti viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų požiūrį į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

- Aptarti prekybos žmonėmis reiškinį teoriniu aspektu;
- Išanalizuoti prekybos žmonėmis teisinį reguliavimą bei prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms sistemas Lietuvoje;

- Ištirti viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūrį į prekybą žmonėmis Lietuvoje.

Naudoti tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir teisinių reglamentų analizė, teoriniai apibendrinimo metodai, pusiau struktūruotas interviu, kokybinė turinio analizė.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, teorinė, metodinė ir tiriamoji dalys. Taip pat išvados, naudotos literatūros sąrašas ir priedai. Pirmame darbo skyriuje apžvelgiama prekybos žmonėmis samprata, formos ir paplitimo priežastys, analizuojama viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas prekybos žmonėmis srityje. Antroje teorinėje darbo dalyje analizuojama teisinio reguliavimo ir įgyvendinimo, prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės sistemos, analizuojami aukų identifikavimo ir reintegracijos mechanizmai. Trečioje darbo dalyje išsamiai aprašoma tiriamosios darbo dalies metodika. Ketvirtoje baigiamojo darbo dalyje pateikiami surinkti ir apibendrinti empiriniai duomenys. Galiausiai pateikiamos viso darbo išvados. Darbo apimtis – 63 puslapiai ir 2 priedai. Darbas iliustruotas 9 lentelėmis ir 4 paveikslais. Literatūros sąrašą sudaro 60 literatūros šaltinių.

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS REIŠKINIO ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU

1.1. Prekybos žmonėmis samprata, formos ir paplitimo priežastys

Prekyba žmonėmis yra viena sunkiausių nusikalstamos veiklos formų. Siekdami ekonominės gerovės prekeiviai žmonėmis naudojami kitų asmenų pažeidžiamumu, įviliodami juos į nusikalstamą veiklą. Prekyba žmonėmis yra latentinis ir sunkiai atpažįstamas nusikaltimas, kuris yra aktualus visoms Europos Sąjungos šalims. 2002 m. Europos Taryba prekybą žmonėmis įvardino kaip esminį žmogaus teisių pažeidimą, panaudojant fizinį ir psichologinį smurtą, grasinimus, šantažą ir kt. (Europol, 2016). Prekyba žmonėmis šiandieninėje visuomenėje pasireiškia kaip šiuolaikinė vergovės forma, šurkščiai pažeidžianti esmines žmogaus teises, žalojanti fizinę, psichinę, emocinę žmogaus būklę. Įvairios žmogaus prekybos formos pasaulyje neša didžiulį pelną. Pagrindinėmis prekybos žmonėmis paplitimo priežastimis galima įvardinti švelnias ar visai netaikomas bausmes prekeiviams, tarpžinybinio tinklo, valdžios atstovų bendradarbiavimo stoką, teisėsaugos pareigūnų nekompetenciją ir nesugebėjimą atskirti nusikaltimų formas (Tarptautinė migracijos organizacija [TMO], 2005). Prekybai žmonėmis nusakyti dažniausiai naudojamas 2000 metais JTO Protokolo 3 straipsnyje suformuotas prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, apibrėžimas: prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, perdavimą, pervežimą, slėpimą ar priėmimą naudojant jėgą, gąsdinimus, ar kitas prievartos formas, sukčiavimą, apgaulę, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokesťį ar kitokią naudą, siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitoki seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą, arba organų pašalinimą. Į prekybos žmonėmis aukos sutikimą būti išnaudojama, neatsižvelgiama, jei jis buvo išgautas naudojant išvardintas kontrolės, prievartos ir apgaulės priemones. Vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas išnaudojimo tikslais laikomas prekyba žmonėmis net jei nebuvo panaudotos ankščiau išvardintos priemonės (United Nations [UN], 2000).

O'connor ir Healy (2006) Jungtinių Tautų organizacijos protokolą įvardina kaip visuotinį susitarimą kovai su prekyba žmonėmis, ypač su vaikais ir moterimis. Protokolo esmė inicijuoti nacionalinių įstatymų adaptaciją ir leidybą tarpautiniams susitarimams. Jungtinių Tautų nustatytame prekybos žmonėmis apibrėžime teigiama, kad aukų sutikimas būti išnaudojamam neturi reikšmės ir aukos neturi priisimti atsakomybės ir įrodymų naštos. Jungtinių Tautų Protokole nurodomi draudžiami veiksmai (pervežimas, slėpimas, perdavimas ir kt.) ir prievartos formos, naudojamos išgauti asmenų sutikimą; išvardijami išnaudojimo tikslai: seksualinis, prievartinis darbas ir paslaugos, į vergiją panašios veiklos ar

organų šalinimas. Protokole pažymima, kad bet koks veiksmas su vaikais (iki 18 metų) yra įvardijamas kaip prekybos žmonėmis forma (TMO, 2005).

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnis (2016) yra skirtas prekybos žmonėmis apibrėžimui. Straipsnyje nurodomi draudžiami veiksmai kaip asmens pirkimas, pardavimas, gabenimas, verbavimas, perleidimas, laikymas nelaisvėje. Nurodomi draudžiami prievartos būdai kaip fizinis ir psichologinis smurtas, grasinimai, apgaulė, pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu ir sudėtinga ekonomine, socialine asmens būkle. Pagrindiniai tikslai, dėl kurių vykdomi nusikaltimai, yra materialinė nauda. Nurodomi išnaudojimo būdai kaip seksualinių paslaugų teikimas, priverstinis (vergiškas) darbas, elgetavimas, vertimas daryti nusikaltimus ir kt. Už tokio pobūdžio nusikaltimus gresia bausmė nuo 2 iki 10 metų laisvės atėmimo.

Labiausiai paplitę prekybos žmonėmis formos bei potencialių aukų grupės (TMO, 2005):

Seksualinis išnaudojimas (prostitucija) – priverstinis seksualinių paslaugų išnaudojimas Lietuvoje ar išvežant į užsienį. Prekybos žmonėmis aukos įtraukiamos į pornografijos ir prostitucijos tinklus, verčiamos teikti paslaugas striptizo klubuose, dirbti „palydovėmis“, teikti paslaugas internetu ir kt. Dažniausiai prekeivių grobiais tampa socialiai pažeidžiami asmenys – moterys ir merginos, pažadant lengvą ir didelį uždarbį, tačiau pasitaiko, kad seksualiai išnaudojami berniukai ir vyrai.

Priverstinis (vergiškas) darbas – tai darbas, kai asmuo verčiamas dirbti labai sunkiomis sąlygomis už labai mažą atlygį arba visai veltui, dirbama be socialinių garantijų, dažnai apribojant bendravimą su artimais žmonėmis, dažnai pasitaiko, kad iš aukų atimami asmens dokumentai. Dažniausiai išnaudojami vyrai įvairiuose žemės ūkio ir pramonės sektoriuose. Prekybos žmonėmis aukos įviliojamos į prekeivių tinklą pažadais apie didelį atlygį, pasitelkiant grasinimus, šantažą, turint įsiskolinimų. Dažniausiai asmenys būna išvežami dirbti į užsienį, todėl nemokėdami kalbos, nežinodami savo teisių ir šalies įstatymų negali grįžti namo ar ieškoti pagalbos.

Išnaudojimas nusikaltimų vykdymui. Panaudojus šantažą, prievartą, apgaulę asmenys yra įtraukiami į tiesioginį nusikaltimų vykdymą, kaip narkotikų gabenimas ir prekyba, apiplėšimai, sukčiavimas, vagystės ir kt. Į prekybos žmonėmis tinklą dažniausiai įtraukiami nepilnamečiai ir jaunimas, asmenys išėję iš įkalinimo įstaigų, praradę socialiniu ryšius ir/ar artimuosius. Prekeiviai sudaro „rūpestingų vadovų“ įvaizdį ir savo aukoms leidžia pasijusti svarbiais asmenimis nusikalstamame pasaulyje, todėl pačiai aukai sunku suprasti, kad ja manipuliuoja ir naudojama kaip daiktu.

Priverstinės (fiktyvios) santuokos. Pasinaudojant moterų ir merginų psichologiniu ir fiziniu pažeidžiamumu, esant sudėtingomis gyvenimo sąlygomis, siekiant socialinių ir finansinių garantijų, panaudojus šantažą, prievartą, sukuriant gražias iliuzijas apie santuoką ir šeimą, pažadant dideliu pinigais, žmonės verčiami sudaryti santuokas su užsienio piliečiais ir vėliau toje santuokoje išnaudojami.

Dažniausiai tokios santuokos sudaromos su ne Europos Sąjungos šalių piliečiais, siekiant gauti leidimą gyventi ir dirbti Europoje.

Prekyba organais – tai nelegali prekyba ir „manai“ žmonių organais pasitelkiant psichologinį ir/ar fizinį smurtą. Dažniausiai parduodami organai yra kepenys, plaučiai, inkstai, tačiau gali pasitaikyti ir kitų organų, kurie gali būti transplantuoti, prekyba. Prekeiviai savo aukomis pasirenka asmenis, kurie turi piniginių įsiskolinimų, yra socialiai pažeidžiami. Prekybos organais atvejai Lietuvoje labai reti.

Kitos prekybos žmonėmis formos. Be jau išvardintų dažniausiai pasitaikančių prekybos žmonėmis formų, egzistuoja dar daug skirtingų būdų, kaip išnaudoti ir pasipelnyti iš žmonių. Elgetavimas, moterų išnaudojimas surogatinei motinystei, vaikų išnaudojimas pornografijai, išnaudojimas kariniuose veiksmuose, nelegalios kovos yra rečiau sutinkamos prekybos žmonėmis formos ir dar sunkiau atpažįstamos bei identifikuojamos. Šios prekybos žmonėmis formos dažnai paplitusios tam tikrose šalyse, susidarius specifinėms socialinėms, ekonominėms sąlygoms.

Healy ir O'connor (2006) nurodo dvi pagrindines prekybos žmonėmis priežastis: skurdą ir paklausą. Prekiautojai dažniausiai įvilioja neturtingus ir socialiai pažeidžiamus asmenis. Kadangi paklausa skatina pasiūlą, tik mažinant pasiūlą juodojoje rinkoje, galima sulaukti akivaizdžių teigiamų rezultatų. Remiantis Suartees (2007) prekybą žmonėmis skatina ekonominiai-sociokultūriniai veiksniai, teisinės ir politinės priežastys, ir, trečiųjų asmenų įtaka. Prasta ekonominė padėtis šalių regionuose lemia skurstančių žmonių skaičiaus augimą. Daugiausiai nuo to kenčia vaikai ir moterys. Socialinė apsauga nėra adekvačiai išplėta ir nepasiekia pačių skurdžiausių šeimų. Moterys dirbdamos tuos pačius darbus, kaip ir vyrai gauna žymiai mažesnius atlyginimus. Kaimo vietovėse žmonių išsilavinimo lygis siekia vidurinį ar net žemesnį. Darbuotojai dažnai išnaudojami darbdavių. Sudėtingos ekonominės gyvenimo sąlygos skatina žmones ieškoti darbo didmiesčiuose ar kitose šalyse. Sociokultūrinės priežastys pasireiškia daugiausia dėl lyčių skirtumų. Siekiant išsilavinimo ir ieškant darbo, moterys dažniau diskriminuojamos dėl savo lyties. Šalies regionuose dar labai gajus požiūris, kad moterys turi būti namų šeimininkėmis, o vyrai – šeimos maitintojais. Vyrai jaučia visuomenės spaudimą ir ieško, bet kokių galimybių užsidirbti didesnius pinigus. Požiūriai į vyrų ir moterų seksualumą yra dar viena labai svari priežastis plisti prekybai žmonėmis. Susidarę visuomenėje stereotipai apie vyrų seksualumo natūralią prigimtį, skatina prostitucijos „verslą“. Pornografijos išplitimas iškreipė žmonių požiūrį, kad kūnai gali būti perkami ir parduodami sekso industrijoje. Smurtas šeimose pastūmėja moteris palikti šeimas ir ieškoti geresnio gyvenimo toli nuo namų. Dažnai vaikai palieka šeimas ir ieško prieglobsčio dėl sudėtingų ir asocialių šeimos gyvenimo sąlygų. Socialinė ir etninė diskriminacija yra viena iš daugelio sociokultūrinių priežasčių ieškoti geresnių gyvenimo sąlygų. Prastas valdžios teisinio ir administracinio aparato darbas palengvina prekyautojų žmonėmis darbą. Dauguma šalių yra pasirašę tarptautinius teisinius protokolus ir konvencijas, tačiau jų

nėra tinkamai adaptavę vidaus teisinėse bazėse arba jų įgyvendinimas yra silpnas ir ribotas savivaldos lygmenyje. Kai kuriose šalyse, kur prekyba žmonėmis yra kriminalinis nusikaltimas, ši veika yra latentiška ir neatpažįstama kaip kriminalinis nusikaltimas. Korupcijos paplitimas tarp valstybinių teisėsaugos institucijų ir kitų žinybų skatina prekybos žmonėmis paplitimą. Griežti šalių migracijos įstatymai, apribojantys imigraciją, priverčia žmones nusižengti įstatymams, o prekyautojai naudodamiesi aplinkybėmis, pasiūlo savo „pagalbą“ pervežti migrantus arba surasti jiems darbą. Prekybos žmonėmis paplitimo priežastimi taip pat galima laikyti trečiųjų asmenų įtaką, t.y.: aukos, prekyautojo, ir tų, kurie iš tikro pasipelno iš šios veiklos. Didžiausius pelnus gauna asmenys, kurie nėra tiesioginiai prekeiviai, tačiau jie kontroliuoja rinką. Tretieji asmenys įvardijami kaip aukščiausia grandies dalis, vadovaujantys stambioms nusikalstamoms grupuotėms ir organizacijoms. Šios organizacijos pelnosi iš skirtingų veikų: prekybos narkotikais, ginklais, žmonėmis, stambiais apiplėšimais, turto prievartavimu ir kt. Dažnai teisėsaugos institucijos yra korumpuotos ir veikia kartu su nusikalstamomis organizacijomis.

Tarptautinė Migracijos Organizacija teigia, kad esama Lietuvos ekonominė ir geopolitinė padėtis yra palanki prekybos žmonėmis plitimui. Lietuva yra tranzitinė šalis tarp rytų ir vakarų, sudaranti palankias sąlygas aukų pervežimams ir gabenimui tarptautiniu mastu (Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006). Labai svarbu paminėti, kad daugeliu atvejų prekybos žmonėmis aukomis asmenys tampama dėl informacijos stokos ir žinių trūkumo apie nusikaltimo įvairiapusiškumą, aukų naivumo ir patiklumo viliojančiais pažadais apie „aukso kalnus“ užsienyje (TMO, 2004). Pagal Ruškų ir Mažeikienę (2005), Lietuvoje pasireiškia ryškus ekonominis, politinis ir kultūrinis atotrūkis tarp miesto ir provincijos, kuriantis tam tikras teritorijas, kuriose paplitęs skurdas ir nedarbas. Jauni žmonės siekdami išsivaduoti iš bedarbystės, ieško bet kokio darbo. Tuo tarpu visuomenėje susidarę stereotipai apie lengvus ir didelius uždarbius užsienyje skatina prekybą žmonėmis. Anot autorių (Ruškus, Mažeikienė, Blinstrubas ir Balčiūnas, 2005) ekonominis skurdas dažniausiai yra lydimas kultūrinio skurdo, tiesiogiai siejamas su asocialia aplinka, šeimos vertybių nykimu, todėl jaunimas yra priklausomas nuo išorinių veiksnių ir įtakos. Kaip jau minėta ankstesniuose šaltiniuose, LR Vyriausybės patvirtintoje programoje dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 m. (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2009) taip pat teigiama, kad pagrindinėmis prekybos žmonėmis paplitimo priežastimis Lietuvoje yra nestabi šalies ekonominė būklė, taip pat požiūris į moterį, kaip į sekso objektą, plintantis socialinių vertybių nykimas ir materialinių vertybių iškėlimas turi didelę įtaką jauniems žmonėms ieškotis įtartinų pinigų uždirbimo šaltinių. Išoriniai veiksniai skatinantys prekybą žmonėmis yra seksualinių paslaugų paklausa Europoje, plintanti migrantų ir etninių grupių nusikalstama veikla užsienio šalyse. Didelę įtaką daro nevienoda teisinė atsakomybė skirtingose Europos šalyse, pvz.: Olandijoje prostitucija ir legalizuota, o Lietuvoje – priskiriama prie nusikalstamų veikų. Liberalus požiūris į asmens laisvę, vertybės, žmogaus

kūną skatina nusikaltimo paplitimą, teisinantis, kad tam tikros seksualinės ar kitokios prekybos žmonėmis formos yra nesmerktina veikla, nepažeidžianti jokių įstatymų (žr. 1 lent.).

1 lentelė. Vidiniai ir išoriniai prekybą žmonėmis Lietuvoje įtakojantys veiksniai (sudaryta autorės, remiantis Vidaus reikalų ministerija, 2009)

Vidiniai veiksniai	Išoriniai veiksniai
Nestabili materialinė asmens būklė	Didelė seksualinių paslaugų paklausa Vakarų Europoje
Lyčių nelygybė visuomenėje	Aktyvi nelegali etninių grupių veikla užsienio šalyse
Socialinių vertybių nykimas	Skirtinga teisinė atsakomybė už prekybą žmonėmis skirtingose valstybėse
Materialinių vertybių aukštinimas	Liberalus požiūris į asmens ir visuomenės vertybės

Pagal Pajaujį ir Bazylevą (2015), prekybos žmonėmis reiškinių paplitimą įtakoja keturi skirtingi faktoriai: socialinis-ekonominės, teisinis, moralinis, švietėjiškas. Kiekvieną faktorių sudaro daug skirtingų veiksnių (žr. 2 lent.). Socialines-ekonominės prekybos žmonėmis priežastis lemia socialinės sistemos neveiklumas, atotrūkis tarp miesto ir kaimo, sudėtingos sąlygos įsidarbinti, socialinės nelygybės plitimas, prostitucijos pakausa rinkoje, prasta ekonominė asmenų padėtis ir finansiniai išiskolinimai ir netgi vartotojiškas požiūris ne tik į materialines vertybes ir į žmogaus kūną, kurį galima lengvai eksploatuoti. Tarpžinybinio bendradarbiavimo stoka ir informacinės sklaidos trigdžiai (nenoras dalintis informacija tarp institucijų, darbuotojų kompetencijos stoka identifikuojant prekybos žmonėmis nusikaltimo tikimybę ir įvykusius nusikaltimus), skirtingi darbuotojų požiūriai į problemą sudaro tinkamą terpę prekybos žmonėmis paplitimui. Įstatymų spragos dėl prostitucijos, kaip prievartos prieš moterį būdų, žemos bausmės už seksualinių paslaugų pirkimą, nepadeda sumažinti paklausos. Autoriai teigia, kad vis dėl to didžiausia rizikos grupė išlieka vaikai ir paaugliai, turintys psichinę ir/ar fizinę negalę, dažnai gyvenantys specialiose mokyklose, vaikų globos namuose, emigrantų vaikai, asmenys patyrę seksualinę prievartą. Šios grupės asmenims būtina nuolatinė prevencija ir švietimas. Taip pat valstybinėse įstaigose gyvenantys vaikai dažnai stokoja moralinių vertybių, socialinių įgūdžių, neįgyja tinkamo išsilavinimo, todėl susidaro palankios aplinkybės patekti į prekeivių rankas. Patyčios, pigi sekso propoganda, moralinių ir etninių vertybių menkėjimas, alkoholizmo ir narkomanijos paplitimas, ypač šalies regiuonuose, tiesiogiai įtakoja prekybos žmonėmis plitimą šalyje.

2 lentelė. Prekybą žmonėmis skatinančios priežastys ir veiksniai (sudaryta pagal Bazylevą ir Pajaujį, 2015)

Socialinis – ekonominis	Teisinis	Moralinis	Švietėjiškas
Socialinės sistemos neveiklumas	Tarpžinybinio/ tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka	Raidos ir intelekto sutrikimai	Preveninės ir švietėjiškos veiklos stoka
Atotrūkis tarp miesto ir kaimo		Iškreiptas požiūris į lyčių lygybę	Patyčios, žiniasklaidoje paplitusi pigi sekso ir smurto propaganda
Stipri socialinė nelygybė			
Prostitucijos paklausa	Kompleksiškumas ir skirtingas požiūris į aukas	Vertybių visuomenėje devalvacija	Prekybos žmonėmis aukų išsilavinimo stoka
Finansinės skolos, grasinimai		Šilumos ir meilės trūkumas šeimose	
Vartotojiškas požiūris		Tolerancijos ir atjautos nebuvimas	
Siekis greitų pinigų	Prostitucija nepripažįstama kaip smurtas ir prievarta prieš žmogų	Alkoholizmas ir narkomanija	Prevencinių programų, padedančių vystyti intelektualinį mąstymą, sąmoningumą stoka
Sunki materialinė padėtis		Moralinių ir etninių vertybių menkėjimas	
Nestabili ekonominė padėtis šalyje			

1.2. Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas prekybos žmonėmis kontrolės sistemoje

Siekiant įsigilinti į viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimo specifiką bei suprasti jos poveikį, pravartu apžvelgti viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimą teoriniu aspektu. Anot Raišienės (2005) skirtingų sektorių organizacijų sklandus bendradarbiavimas leidžia išvengti funkcijų dubliavimosi, užtikrina informacijos cirkuliaciją tarp socialinių partnerių. Kokybiškas bendradarbiavimas gerina viešojo ir nevyriausybinių sektorių bei visuomenės, kurios interesai yra atstovaujami partnerystės programose, tarpusavio ryšius ir santykius, stiprina bendruomeniškumą, pasitikėjimą valdžios institucijomis, asmeninę atsakomybę. Raipa (2009) savo straipsnyje apie viešojo sektoriaus valdymo pokyčių kryptis ir tendencijas teigia, kad racionalus viešųjų ir privačių institucijų veiklos derinimas teikiant kokybiškas paslaugas ir viešuosius produktus padeda geriau panaudoti inovatyvias formas, stiprina vertikalius ir horizontalius struktūrų ryšius, padeda kokybiškai gerinti visuomenės pragyveno standartus.

Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus bendradarbiavimas pasireiškia trimis skirtingais būdais: finansiniu, nefinansiniu ir nevyriausybinių organizacijų interesų atstovavimu. Visapusiškas ir efektyvus bendradarbiavimas padeda tinkamai įgyvendinti demokratines idėjas šalyje, tikslingiau įvertinti visuomenės poreikius, skatina piliečių įsitraukimą į visuomeninę veiklą bei jų atsakomybę už valstybės

grovės kūrimą (Jazukevičiūtė, 2014). Marcinkutė teigia (2011), kad Lietuvoje dar nesusiformavusios gilios bendradarbiavimo tradicijos tarp valstybės institucijų ir NVO, nors aukščiausio lygio valstybinės tarnybos supranta, kad bendradarbiavimas tarp sektorių laikomas abipusiškai naudingas, neįkainuojamas procesas, duodantis puikius rezultatus.

Sirgedienė (2012) išsamiai analizuodama tarptautines ir nacionalines iniciatyvas mažinant prekybą žmonėmis teigia, kad šiuo metu Lietuvoje duomenys apie prekybą žmonėmis yra fragmentiški, todėl būtina rinkti ir dalintis vieninga informacija tarp institucijų, kadangi priemonės kovai su prekyba žmonėmis turi būti rengiamos tiksliai pagal gaunamą informaciją, patirtį ir rezultatų analizę. Visos institucijos dirbančios su prekyba žmonėmis turi turėti aiškią apibrėžtą koordinavimo sistemos sritį, suvokti esamą problemą ir taikyti sisteminių požiūrį į problemos išspręstumą

Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos įgyvendinimo tarpinstituciniame veiklos plane nurodoma, kad veiklos plano paskirtis yra nuosekliai ir efektyviai vykdyti ir tobulinti nusikalstamumo kontrolę ir prevenciją, užtikrinti jos tęstinumą darant teigiamą poveikį visuomeninio gyvenimo sritims, taip pat didinti gyventojų saugumą per institucinį bendradarbiavimą, efektyviai išnaudojant finansinius ir žmogiškuosius išteklius (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2012).

Savivaldybių veikla prekybos žmonėmis koordinavimo sistemoje nėra reglamentuota Lietuvos Respublikos įstatymais, todėl tarpinstitucinis bendradarbiavimas, siekiant sukontroliuoti prekybą žmonėmis nacionaliniu lygmeniu, yra rekomendacinio pobūdžio (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2016). 2015 m. išleistose „Gairėse savivaldybėms: dėl kovos su prekyba žmonėmis stiprinimo savivaldybėse“ išskiriama tarpžinybinio bendradarbiavimo svarba siekiant sukontroliuoti prekybos žmonėmis mastus. Tarpžinybinis bendradarbiavimas svarbus ir būtinas žmogaus teisių, lyčių lygybės, lygių teisių nediskriminavimo, migracijos, darbo ir sveikatos apsaugos, švietimo ir socialinės įtraukties srityse. Tai pat sklandus tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra vienas iš veiksnių, padedančių apsaugoti prekybos žmonėmis aukas ir nubausti prekeivius žmonėmis. Būtina užtikrinti skirtingų viešojo sektoriaus organizacijų – savivaldybių ir kitų valstybinių institucijų įsitraukimą ir pilnavertišką bendradarbiavimą su pilietinės visuomenės organizacijomis, profesinėmis sąjungomis, verslo įmonėmis regioniniu ir nacionaliniu lygmeniu. Visi paminėti subjektai turėtų veiksmingai bendradarbiauti ir koordinuoti savo veiksmus užtikrinant sklandžią prekybos žmonėmis aukų prevenciją ir apsaugą. Tarpžinybinis bendradarbiavimas tai pat turėtų būti užmegstas tarp tranzito ir aukų kilmės šalių institucijų bei pilietinės visuomenės organizacijų (Jokinen, Sorrentino, Buchowska & Polatside, 2015).

Europos Sąjungos Direktyvoje 2011/36/ES valstybės narės skatinamos užtikrinti sklandų tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu sprendžiant prekybos žmonėmis problemą (Official Journal of the European Union, 2011). Tuo tarpu tik naujausiame LR vidaus reikalų

ministro pasirašytame „Kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų plane“ prioritetiniu uždaviniu laikoma tarpžinybinio, tarpsektorinio bendradarbiavimo stiprinimas kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo sistemoje. Plano pagrindiniai uždaviniai – atsakingai įgyvendinti nurodytas priemones ir asignavimus. Veiksmų planą koordinuoja Vidaus reikalų ministerija (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2016).

Remiantis Žukauskaitės ir Luobikienės (2015) atliktu tyrimu apie prekybos žmonėmis aukų reintegracijos į visuomenę problemišumą, galima teigti, kad renkama statistika neatskleidžia tikrųjų prekybos žmonėmis Lietuvoje mastų, nes aukos dažnai lieka neidentifikuotos dėl asmeninių priežasčių ir susidariusių tarpžinybinių, tarpinstitucinių komunikacinių trikdžių. Skirtingų sektorių organizacijų bendradarbiavimas nėra išbaigtas ir sklandus, dėl lėšų trūkumo organizacijų resursai nėra išnaudojami iki galo. GRETOS organizacijos pateiktoje situacijos Lietuvoje analizėje, aptariant Europos Tarybos 2005 m. paskelbtą konvenciją prieš prekybą žmonėmis taip pat išryškėja tarpinstitucinio bendradarbiavimo nesklandumai. Rekomendacijose nurodoma skatinti institucijų koordinavimo sistemos tobulinimą, norint pasiekti akivaizdžių teigiamų pokyčių kovoje su prekyba žmonėmis, taip pat užtikrinti aktyvesnę visų atsakingų viešojo sektoriaus subjektų įsitraukimą, skirti pakankamą finansavimą ir žmogiškuosius išteklius užtikrinant sklandžią kovą su prekyba žmonėmis. Specializuotos nevyriausybinė organizacijos ir kitos pilietinės visuomenės organizacijos (pvz. profesinės sąjungos) turėtų dalyvauti vykdant prekyba žmonėmis veiklos planavimą, koordinavimą ir vertinimą. Būtina sustiprinti prekybos žmonėmis koordinavimo sistemą tarp savivaldos institucijų, įstaigų ir organizacijų, periodiškai kelti specialistų dirbančių su šia sritimi kompetenciją. Atsakingos institucijos bendradarbiaudamos su nevyriausybinėmis organizacijomis turėtų parengti specializuotas mokymų programas (Bazylevas ir Pajaujis, 2015). Anot Augutienės ir Adomaitytė-Subačienės (2016) Lietuvoje viešojo sektoriaus organizacijos atlieka pasyvų vaidmenį prekybos žmonėmis atžilgiu. Valstybinės institucijos lengvabūdiškai žiūri į prekybos žmonėmis aktulumą visuomenėje, tarsi joms tai nebūtų aktualu. 2014 m. Vidaus reikalų ministerija išplatino kvietimą pasitvirtinti prekybos žmonėmis aukų identifikavimo kriterijus, į kurį atsiliepė tik nedidelė dalis pakviestų valstybinių institucijų. Specializuotą prekybos žmonėmis aukoms pagalbą teikia keletas nevyriausybinių organizacijų, kurių veiklą iš dalies finansuoja LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Šių organizacijų nuomone, daug prekybos žmonėmis aukų lieka nepastebėti ir nesulaukia reikalingos pagalbos dėl atsakingų pareigūnų kompetencijos trūkumo. „Nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis instituto įgyvendinimas Lietuvoje“ tyrimo (2012) galutinėje ataskaitoje pabrėžiama, kad tik artimai bendradarbiaujant nevyriausybiniams organizacijoms su teisėsaugos institucijomis, galima tikėtis tikslesnės statistinės informacijos surinkimo apie prekybos žmonėmis mastą; taip pat skirtingų subjektų

bendradarbiavimas prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos srityje turi tiesioginį ryšį su operatyviu reagavimu ir problemos sprendimu bendraja prasme.

Prekyba žmonėmis šiuolaikinėje visuomenėje pasireiškia įvairiomis nusikaltimo formomis ir išnaudojimo būdais. Dažniausiai prekybą žmonėmis nusakyti naudojamas Jungtinių Tautų Organizacijos apibrėžimas. Lietuvoje prekybos žmonėmis apibrėžimas pateiktas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse. Dažniausiai šiuo metu pasitaikančios prekybos žmonėmis formos yra seksualinis išnaudojimas (prostitucija), priverstinis darbas, fiktyvios santuokos, vertimas daryti nusikaltimus. Pagrindinės prekybos žmonėmis paplitimo priežastys Lietuvoje yra ekonominis ir socialinis skurdas regionuose, moralinis visuomenės nuosmukis, teisinės bazės neišbaigtumas, švietimo ugdymo įstaigose ir prevencinių programų stoka, materialinių vertybių išskėlimas visuomenėje. Kaip pastebi ekspertai, dažniausiai prekybos žmonėmis aukomis tampa asmenys kilę iš socialinės rizikos šeimų, patyrę fizinį ir/ar seksualinį išnaudojimą, vaikų namų auklėtiniai, asmenys išėję iš įkalinimo įstaigų, įvairių nepriklausomybių turintys ir skurdą patiriantys asmenys.

Sklandus ir išbaigtas tarpinstitucinis bendradarbiavimas – viena iš būtinų priemonių kovojant su prekyba žmonėmis. Pasyvus valstybės institucijų ir įstaigų įsitraukimas į kontrolės ir pagalbos programas apsunkina sėkmingą kovos su prekybos žmonėmis sistemos įgyvendinimą. Būtina užtikrinti bendradarbiavimo kokybę ir sklandumą visuose prekybos žmonėmis kontrolės lygmenyse. Labai svarbus savivaldos institucijų vaidmuo ir įsitraukimas sprendžiant prekybos žmonėmis problemą Lietuvoje. Pastebima, kad šiuo metu trūksta sistemiskumo ir glaudaus bendradarbiavimo tarp visų sektorių. Informacijos keitimasis tarp institucijų yra fragmentiškas. Nepakankamai sureguliuotos administracinės teisės normos. Trūksta institucijų, dirbančių su prekyba žmonėmis, vertinimo ir stebėsenos. Būtina stiprinti prekybos žmonėmis koordinavimo sistemą nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu.

2. PREKYBOS ŽMONĖMIS PREVENCIJOS, KONTROLĖS IR PAGALBOS SISTEMA

2.1. Prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms teisinis reguliavimas

2007 m. Europos sąjungos Teisingumo, laisvės ir saugumo komisaras F. Fratanni spalio 18 d. paskelbė „Kovos su prekyba žmonėmis diena“. Nuolatos didėjantis prekybos žmonėmis aukų skaičius, atsirandančios naujos išnaudojimo formos ir būdai skatina atkreipti visuomenės dėmesį, ieškoti naujų sprendimo būdų ir niekada neprarasti budrumo (European Commission, 2010). Tarptautiniais reglamentais padeda įtvirtinti kovos su prekyba žmonėmis principus. Nusprendus valstybėms narėms ratifikuoti tarptautinių organizacijų nutartis, galimos tam tikros išlygos dėl įsipareigojimų, tačiau turi būti išlaikyti pagrindiniai sutarčių punktai (Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006). Nors prekyba žmonėmis turi labai seną ir negarbingą istoriją, tačiau palyginti visai neseniai tarptautinėje politikoje buvo skirtas tinkamas dėmesys šiai globaliai problemai spręsti (Gallagher, 2010).

1899 metais Londone įvyko pirmoji oficiali prekybos žmonėmis konferencija, jos metu buvo siūloma visoms konferencijos dalyvėms pasirašyti bendrus susitarimus dėl prekybos moterimis ir sudaryti nacionalinius kovos prekybos žmonėmis komitetus. Pirmieji daugiašaliai susitarimai dėl prekybos žmonėmis priimti 1904 ir 1910 metais, vėliau patvirtinti konvencijomis 1921 ir 1933 JTO Generalinių asamblėjų metų. Tuo metu visi dokumentai siūlė rekomendacijas ir kovos būdus dėl prekybos moterimis. Svarbius kovai su prekyba žmonėmis teisės aktus yra priėmusi Tarptautinė darbo organizacija (TMO, 2005):

- TDO 1930 m. Konvencijos (Nr. 29) akte draudžiamas priverstinis išnaudotojiškas darbas, pasmerkiami vergoviniai metodai. Nurodoma, kad valdžios institucijos negali leisti naudoti priverstinį darbą, kuris teiktų naudą fiziniams ir juridiniams asmenims;
- TDO 1957 m. Konvencija (Nr. 105) įpareigoja šalis nenaudoti jokio priverstinio darbo ekonomikos vystymo tikslais.
- TDO 2014 m. Rekomendacijose (Nr. 203) dėl priverstinio darbo nurodoma šalims narėms imtis visų priemonių užkertant kelią priverstinio darbo plitimui. Pagrindinės priemonės teisinės bazės stiprinimui valstybiniu ir regioniniu lygmeniu tampa prevencinių programų įgyvendinimas ir visuomenės informuotumo didinimas (International Labour Organization, 2014).

Iš visų tarptautinių aktų šiuo metu yra svarbiausios dvi JTO konvencijos (UN, 2004):

- 1949 m. paskelbta Jungtinių Tautų Konvencija dėl prekybos žmonėmis ir trečiųjų asmenų išnaudojimo prostitucijai;
- 2000 m. paskelbta Jungtinių Tautų Konvencija kovai su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu bei protokolai papildantys konvenciją dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei draudimo; dėl neteisėto migrantų gabenimo sausuma, jūra ir oru.

Pagrindinis Jungtinių Tautų Organizacijos išleistų konvencijų tikslas yra siekti efektyvesnės kovos su prekyba žmonėmis tarptautiniu mastu. Pagrindiniai konvencijose nurodomi kovos veiksmai yra prekybos žmonėmis prevencijos įgyvendinimas, įvykdytų nusikaltimų tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas (United Nations Office on Drug and Crime, 2004). JTO konvencijoje dėl pagalbos prekybos žmonėmis ir trečiųjų asmenų išnaudojimo, šalys narės yra įpareigojamos teikti pagalbą ir apsaugą prekybos žmonėmis aukoms. 6-jame straipsnyje nurodoma, kad kiekviena valstybė turi apsvarstyti ir tinkamai įgyvendinti priemones, užtikrinančias psichologinę, fizinę, ir socialinę aukų reabilitaciją; turi suteikti: tinkamą apgyvendinimą; konsultavimą ir informavimą teisės ir kitais juridiniais klausimais. Taip pat prekybos žmonėmis aukoms turi būti suteikta pagalba ta kalba, kurią nukentėjęs asmuo supranta. Protokolą pasirašiusios šalys turi suteikti nukentėjusiems asmenims būtiną materialinę pagalbą, taip pat sudaryti sąlygas įsidarbinti ir/arba įgyti atitinkamą išsilavinimą (Puidokienė ir Acusas, 2013). Jungtinių Tautų Organizacijos iškeisti protokolai šalis nares įpareigoja kurti strategiją ir programas, kurios padėtų užkirsti kelią prekybai žmonėmis. Prevencinės ir pagalbos aukoms programos turi apsaugoti aukas nuo pakartotinio įtraukimo į prekybos žmonėmis tinklą. JTO reglamente „Rekomenduojami principai ir gairės žmogaus teisių ir prekybos žmonėmis srityje“ rekomenduojama valstybinėms įstaigoms ir nevyriausybinėms organizacijoms imtis aktyvių priemonių: prekybos žmonėmis valstybėje situacijos analizės ir stebėsenos, mokslinių tyrimų; skatinti informacijos ir žiniasklaidos kampanijas bei socialinių iniciatyvas skirtų socialinei atskirčiai, skurdui mažinti; siekti lygių galimybių ir lyčių lygybės; sirti pakankamai dėmesio diskriminacijos politikai įgyvendinti (Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006).

Be minėtų Jungtinių Tautų ir Tarptautinės darbo organizacijos reglamentų, kitos tarptautinės organizacijos, kaip Interpolas, Tarptautinė Migracijos organizacija yra adaptavę JTO ir TDO konvencijas prieš prekybą žmonėmis savo norminiuose aktuose. Didelis vaidmuo ginant prekybos žmonėmis aukas, tenka Tarptautiniam pilietinių ir politinių teisių paktui (1966 m.), Tarptautiniam socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių paktui (1966 m.), Konvencijai dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (1979 m.), Vaiko teisių apsaugos konvencijai bei kt. (Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006).

Europos Taryba devintojo dešimtmečio pabaigoje pradėjo rengti įvairius teisinius rekomendacinius dokumentus kovai su prekyba žmonėmis. 2000 m. parengtas Palermo protokolas dėl prekybos žmonėmis,

ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja. Šis protokolai papildo JTO konvenciją kovoje su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu. Vėliau Europos Taryba priėmė sprendimą parengti teisiškai privalomą dokumentą visoms šalims narėms, kuris būtų viršesnis už visas rekomendacijas ir nurodytų konkrečius veiksmus. Varšuvoje 2005 m. gegužės 3 d. Europos Tarybos komitetas priėmė Konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. Konvencija įsigaliojo 2008 m. vasario mėn. 1 d. Konvencijoje pabrėžiama, kad tai yra pirmas svarbus žingsnis su prekyba žmonėmis tarp šalių narių (Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006). Konvencijos tikslas – kova su prekyba žmonėmis bei prevencija užtikrinant lyčių lygybę. Konvencija apima visas prekybos žmonėmis aukas (vyrus, moteris ir vaikus) ir formas tarptautiniu ir nacionaliniu mastu. Konvencijoje nustatomos priemonės partnerystei pilietinėje visuomenėje bei skatinamas tarptautinis bendradarbiavimas. Pagrindinė Konvencijos pridėtinė vertė yra žmogaus teisių ir aukų apsauga. Konvencija apibrėžia prekybą žmonėmis kaip žmogaus teisių pažeidimą bei nusikaltimą žmogaus orumui ir neliečiamybei. Konvencijoje nurodoma, kad nacionalinė valdžia tampa atsakinga už kovą su prekyba žmonėmis, apsaugos užtikrinimą aukoms bei veiksmingą prekybos žmonėmis bylų tyrimą. Prekyba žmonėmis vyksta visame pasaulyje, todėl prie Konvencijos gali prisijungti visos šalys. Konvencijos nuostatos yra įgyvendinamos praktiškai. Jų vykdymui ir kontrolei yra įsteigtas Kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupė (GRETA) ir Šalių komitetas (Council of Europe, 2013). Kitame svarbiame tarptautiniame reglamente – Europos Tarybos ir Parlamento direktyvoje 2011/ES/36 18 straipsnyje, įvardijamos prevencijos priemonės: švietimas ir mokymas, bei valstybių narių viduje vykdomas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, siekiant visuomenės informuotumo, sąmoningumo didinimo, mokslinių tyrimų vykdymo, švietimo programų kūrimo ir įgyvendinimo, siekiant apsaugoti potencialias aukas nuo prekeivių, ypač vaikus. Valstybės narės skatina nuolat vykdyti mokymus pareigūnams, kurie tiesiogiai susiduria su prekybos aukomis, arba dirba su jų prevencija (Europos Sąjungos oficialus leidinys, 2011). Direktyvoje 2011/36/ES rekomenduojama šalims narėms siekti kokybiško valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo tarp skirtingų sektorių ir imtis būtiniausių priemonių, kuriant ir koordinuojant prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms mechanizmus (Sirgedienė, 2012). Šioje direktyvoje atsispindi griežtėjanti baudžiamoji politika prekybos žmonėmis srityje visoje Europos Sąjungoje. ES skatina kompleksiskai kovoti su prekybos žmonėmis reiškiniu suduodant smūgį paklausai, kuriai esant gyvuoja ir pasiūla (Urbelionytė, 2012).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 ir 21 straipsniuose rašoma, kad žmogaus asmuo ir laisvė neliečiamos. Niekas negali suvaržyti žmogaus laisvės, išskyrus laikantis įstatymų (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2013). Šios konstitucinės normos įtvirtina žmogaus saugumo pagrindus, kurių esmė ginti ir saugoti žmogų nuo išorinio poveikio jo gyvybei, fizinei ir psichologinei sveikatai, seksualiniam apsisprendimui, kišimosi į jo intelektualines ir vidines sferas. Be to žmogus turi laisvę pasirinkti norimą

darbą ir veiklas (Gutauskas, 2015). Prekybos žmonėmis reiškinyje aprašomas Lietuvos baudžiamajame kodekse (BK) 147 straipsnyje „Prekyba žmonėmis“ ir 157 straipsnyje „Vaiko pirkimas arba pardavimas“, juose išskiriamos nusikalstamos veikos, kurios tiesiogiai yra susiję su prekyba žmonėmis. Už nusikalstamas veikas baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiami fiziniai, ir tam tikrais atvejais, juridiniai asmenys (Tarptautinė migracijos organizacija, 2005). Baudžiamojo kodekso 147 str., 147¹ str., 147² str. ir 157 straipsniuose pagrįstai nurodyti išsamūs šių nusikaltimų sudėties požymiai, nustatytos proporcingos, veiksmingos ir atgrasančios sankcijos už padarytas veikas. Tai labai svarbu vykdant ne tik prekybos žmonėmis kontrolę bet ir prevenciją. Pravartu paminėti, kad šios Baudžiamojo Kodekso normos tiesiogiai atitinka Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES pagrindines nuostatas ir tikslus (Bazylevas ir Pajaujis, 2015). 2009–2012 m. LR Vyriausybės patvirtintoje programoje dėl prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos teigiama, jog Lietuvos teisės aktai atitinka Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos, Europos Tarybos, Interpolo ir kitų tarptautinių organizacijų nustatytus prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės ir prevencijos reikalavimus. 2008 m. vasario 13 d. Lietuva pasirašė Europos Tarybos Konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, prie kurios rengimo aktyviai prisidėjo. Šiame dokumente išskirtinai daugiau dėmesio skiriama nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis teisių ir laisvių apsaugai (Lietuvos Respublikos vyriausybė, 2009).

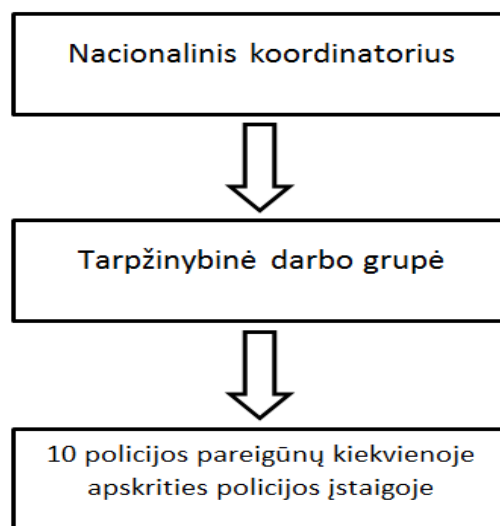
2.2. Prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos sistema

Prevencinė veikla teoriniu pagrindu yra socialinės problemos išskyrimas bei priežastingumo sąsajų modeliavimas, todėl socialinę disfunkciją planuojančių organizacijų veiklos mechanizmo planavimas ir vykdymas priklauso nuo formalios ir neformalios socialinės problemos bei rizikos faktorių apibrėžties (Blinstrubas ir Balčiūnas, 2005).

Tarptautinė migracijos organizacija (2005) pabrėžia, kad siekiant sukontroliuoti prekybą žmonėmis būtina stiprinti prevencijos, kontrolės ir pagalbos mechanizmus. Jungtinių Tautų generalinės asamblėjos atskaitoje (United Nations General Assembly, 2014) nurodoma, kad viena pagrindinių priemonių kovoje su prekyba žmonėmis yra visuomenės informuotumas apie problemą ir prevencinės veiklos aktyvinimas. Europos Sąjungos strategijoje dėl prekybos žmonėmis (2012–2016 m.) akcentuojama prekybos žmonėmis prevencijos svarba kovoje su prekyba žmonėmis. Stiprinant prevenciją svarbu atsižvelgti į pagrindines priežastis, kurios nulemia prekybos žmonėmis aukų skaičių, šių priežasčių šalinimas pasitelkiant prevencines priemones turi tiesiogiai įtakoti prekybos žmonėmis masto mažėjimą. Europos Sąjungos strategijoje minimos šios priemonės: paklausos suvokimas ir mažinimas, privataus sektoriaus forumo įkūrimo skatinimas, plataus masto prevencinių programų kūrimas ir vykdymas (European Commission, 2012).

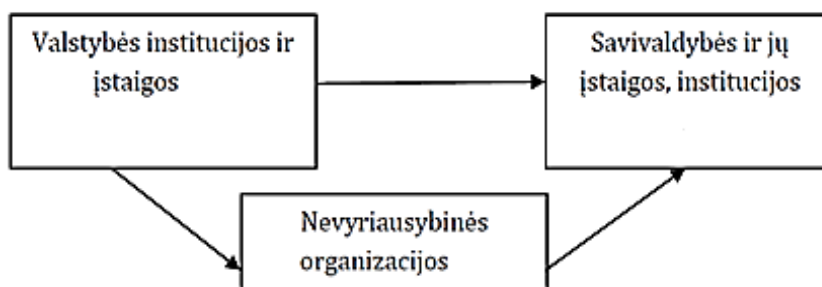
Tarptautinė migracijos organizacija įvardija (2014) du skirtingus prevencinių paslaugų teikimo modelius. Prevencija gali būti pirminė (šviečiamoji, informacinė, skirta bendram supažindinimui su reiškiniu) ir antrinė (personalizuota (tikslinė), esant įtarimui, jog asmuo gali nukentėti nuo prekybių žmonėmis). Socialiniai darbuotojai tiesiogiai kontaktuojantys su socialinės rizikos šeimomis, socialiniai pedagogai, vaiko teisių tarnybos specialistai susiduria su įvairiomis situacijomis, kuomet jų klientams kyla prekybos žmonėmis grėsmė, todėl būtinas šių tarnautojų ir darbuotojų kompetencijos kėlimas, klientų informavimas apie pavojų, atliekama atidi klientų ir grėsmingų situacijų stebėseną. Sklandus skirtingų sektorių organizacijų bendradarbiavimas vienas greičiausių ir tiesiausių būdų užkirsti kelią prekybos žmonėms plitimui. Tuo tarpu Lietuvos nevyriausybinų organizacijų atstovų nuomone, valstybinės institucijos prekybos žmonėmis problemai spręsti skiria mažai dėmesio, kadangi prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė – pagrindinis prioritetas, įgyvendinant šalies nusikaltimų prevencijos ir kontrolės politiką (Tarptautinė migracijos organizacija, 2005).

LR vidaus reikalų ministerijos ataskaitoje (2009) rašoma, kad vienu didžiausių pasiekimų kovoje su prekyba žmonėmis laikoma koordinavimo sistemos sukūrimas nacionaliniu lygmeniu. Sistema susideda iš trijų pakopų: 1) nacionalinio koordinatoriaus, kuris yra paskirtas Vidaus reikalų ministro 2007 m.; 2) tarpžinybinės darbo grupės, į kurią įtraukos visos ministerijos ir institucijos įgyvendinančios Prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos programas; 3) 10 policijos pareigūnų, dirbančių 10 skirtingose teritorinėse policijos įstaigose. Paskirtieji policijos pareigūnai bendradarbiauja su NVO ir savivaldos institucijomis bei pavieniais fiziniiais asmenimis. Pagrindinę visų pakopų koordinavimo veiklą atlieka LT Vidaus reikalų ministerija. Didžiąją dalį savivaldos subjektų koordinuoja specialiai apmokyti pareigūnai (žr. 1 pav.).

1 pav. Prekybos žmonėmis koordinavimo sistema nacionaliniu lygmeniu (sudaryta pagal Pajaujį ir Bazylevą, 2015)

Prekybos žmonėmis subjektų sistemą sudaro valstybės ir savivaldos institucijos, nevyriausybines organizacijos (žr. 2 pav.). Tokia subjektų sistema buvo sukurta parengus LR Vyriausybės „Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą“. Antrosios programos (2005–2008 m.) vienu pagrindinių strateginių tikslų buvo nurodyta sukurti glaudų ir koordinuotą valstybės ir savivaldos institucijų bei įstaigų, nevyriausybinio sektoriaus ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimą kovojant su prekyba žmonėmis, teikiant socialinę paramą ir apsaugą nukentėjusiems bei vykdant prekybos žmonėmis reintegraciją į visuomenę. Trečiosios programos (2009–2012 m.) viename iš uždavinių nurodoma – savivaldybių lygmeniu stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos klausimais (Bazylevas ir Pajaujįs, 2015).

2 pav. Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės subjektų schema (adaptuota pagal Bazylevą ir Pajaujį, 2015)

Siekiant stiprinti kovą su prekyba žmonėmis ypač svarbu suburti kompetentingus subjektus, kurie sugebėtų laiku ir tinkamomis priemonėmis vykdyti prevencijos, kontrolės ir pagalbos teikimo paslaugas. 2009–2012 m. įgyvendinant VRM priemonių planą dalyvavo 9 institucijos, o 2013–2015 m. penkios institucijos (žr. 2 priedas.), tačiau atliekant veiklos auditą, rezultatai parodė, kad reikalingas gausesnis valstybės institucijų įsitraukimas į kovą su prekyba žmonėmis. Pagal vietos savivaldos įstatymą, savivaldybės turi bendradarbiauti sukuriant ir įgyvendinant nusikaltimų prevencijos programas. Tačiau kokiais būdais ir priemonėmis įtraukti savivaldos institucijas ir nevyriausybines organizacijas į tarpinstitucinį veiklos sudarymo ir vykdymo planą teisės aktai nenumato. Vyriausybei šį klausimą pasiūlyta spręsti. Valstybės audito metu nustatyta, kad beveik 98 proc. savivaldybių nebuvo rasta bendradarbiavimo sutarčių su valstybės institucijomis (žr. 2 priedas.) sprendžiant prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimus, 88 proc. savivaldybių nebuvo pasirašę bendradarbiavimo sutarčių su nevyriausybiniams organizacijomis. 2009 m. 10 didžiausių savivaldybių siekiant paskatinti valstybės ir savivaldos institucijų bei NVO bendradarbiavimą, nutarta sukurti prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos koordinacines darbo grupes. Nustatyta, kad 6 iš 10 savivaldybių buvo sudarytos koordinacinės grupės, bet keturiose savivaldybėse jos nebuvo nė karto susirinkusios (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, 2015).

Pagrindinę prekybos žmonėmis aukoms Lietuvoje organizuoja ir įgyvendina nevyriausybinių organizacijų. 2015 m. LR išleistame įsakyme „Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo“ nurodoma, kad valstybės institucijos gavusios informaciją arba tiesiogiai kontaktuojančios su prekybos žmonėmis auka, turi suteikti visą informaciją LR galiojančius teisės aktus ir asmens teises, įskaitant NVO pagalbą aukai. Atsakingos NVO nukentėjusiam asmeniui turi organizuoti psichologinę, tesinę, skubią medicininę pagalbą, laikiną prieglobstį, socialines paslaugas. Teikia ir organizuoja pagalbą įsidarbinant bei pradėjus dirbti. Pagal galimybes NVO turi perduoti informaciją teisėsaugos institucijoms ir organizuoti bei konsultuoti nukentėjį asmenį teisiniais klausimais (Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 2015).

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centro tyrime „Prekyba žmonėmis priverstiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje: lietuvių migrantų patirtis“ teigiama, kad daugiausia prevencijos, kontrolės ir pagalbos programas organizuoja ir vykdo nevyriausybinių organizacijų, surenkančios lėšas iš privačių fondų ir/ar rėmėjų. Nors prekybos žmonėmis aukų identifikavimo mechanizmas yra sukurtas, tačiau jis prastai funkcionuoja, trūksta koordinuotos pagalbos aukoms, tarpžinybinis, tarpinstitucinis bendradarbiavimas nėra išbaigtas, todėl pačią sistemą reikia tobulinti (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2014).

2014 m. JAV valstybės departamento rekomendacijoje dėl prekybos žmonėmis aukų prevencijos vykdymo, rašoma, kad Lietuvos vyriausybė dėjo permažas pastangas prevencinei veiklai vykdyti. 2013 m. buvo dar nebuvo suformavusi oficialios tarpžinybinės kovos su prekyba žmonėmis. 2014 m. Generalinė prokuratūra subūrė savo tarpžinybinę grupę, sudarytą iš Vyriausybės atstovų ir nevyriausybinių organizacijų. Šios darbo grupės užduotis buvo sukurti standartinius kriterijus kovai su prekyba žmonėmis. Vyriausybė nebuvo parengusi aiškios prekybos žmonėmis mažinimo strategijos, tačiau bendradarbiavo su NVO vykdamas prevencinę veiklą, dalyvavo seminaruose, konferencijoje ir prevencinėse akcijose. Lietuvos vyriausybė įdėjo šiek tiek pastangų mažinant prostitucijos paklausą (Jungtinių valstijų ambasada, 2014).

LR Vidaus reikalų ministerijos ataskaitoje (2009) apie prekybos žmonėmis situacija rašoma, kad sukurta trijų lygmenų koordinavimo sistema nėra pilnai išnaudojama. Dėl dažnos policijos pareigūnų kaitos kiekvienoje apskrityje reikalingi nuolatiniai pakartotiniai mokymai. Specialiai apmokyti pareigūnai nuolatos kontaktuoja su NVO ir savivaldos institucijomis bei fiziniiais asmenimis prekybos žmonėmis klausimais. Todėl jų nuolatinė kaita įtakoja sistemos koordinavimo rezultatus mažinant prekybą žmonėmis. Sirgedienė savo daktaro disertacijoje (2014) teigia, kad valstybiu mastu prekybos koordinavimo sistema yra neišbaigta ir fragmentiška. Administracinės teisės normos nėra nepakankamai sureguliuotos, nenustatytas institucijų, dirbančių su prekyba žmonėmis, veiklos teisinis reguliavimas,

nepakankamai vykdoma jų stebėseną ir vertinimą. NVO ir privatus sektorius nėra pakankamai įtraukti į koordinavimo sistemą, todėl sunku pasiekti užsibrėžtus tiklus.

Valstybinio audito ataskaitoje 2015 m., išvadose teigiama, kad per 10 metų nuo paskutinio audito, vis dar nebaigtos spręsti esminės prekybos žmonėmis problemos: nėra sukurta veiksminga prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės sistema, nėra sukurto aiškaus prevencijos modelio, prevencija nėra iki galo kontroliuojama, yra nenuosekli, trūksta kompleksškumo. Trūksta sisteminio prekybos žmonėmis aukų atpažinimo modelio, nepakankamai reglamentuotas pagalbos teikimo organizavimas, beveik visą atsakomybę dėl prekybos žmonėmis aukų pagalbos teikimo ir prevencijos vykdymo tenka nevyriausybinėms organizacijoms (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, 2015). 2015 m. rugsėjo 15–18 dienomis Lietuvoje įvyko tarptautinė konferencija „Iššūkiai kovojant su prekyba žmonėmis“, jos metu paskelbtoje Rezoliucijoje NR.: S–2015–207, teigiama, kad sėkmingos kovos su prekyba žmonėmis elementai yra stiprus specialistų pasiruošimas, prevencija, pagalba aukoms ir jų apsauga bei efektyvus prekeivių persekiojimas. Rezoliucijoje įvardijami sistemos Lietuvoje trūkumai: sklandus tarpžinybinis/tarpinstitucinis bendradarbiavimas (nėra vieningos stebėsenos, veiksmų koordinavimo ir bendros sistemos prieš prekybą žmonėmis), sunkumus kelias skirtingi valstybinių institucijų ir NVO aukų atpažinimo kriterijai, nėra sistemingo aukų duomenų rinkimo mechanizmo, skiriasi NVO ir valstybinių institucijų duomenys. Viena iš sėkmingos kovos su prekyba žmonėmis priemonių turi būti tikslingos prevencijos vykdymas ir visuomenės švietimas (Žvikienė, Dičpetrienė, Narkeliūnaitė, Mišinienė ir Kurčinskaja, 2015). Lietuvos teisės instituto (Bazylevas ir Pajaujis, 2015) išleistoje mokslo studijoje pateikti aurtorių atlikto tyrimo duomenys apie specialistų dirbančių su prekybos žmonėmis kontrole ir prevencija pasitenkinimą prekybos žmonėmis koordinavimo sistema. Visi tyrime dalyvavę informantai pasisakė neigiamai apie pasitenkinimą koordinavimo sistema. Pasak autorių, būtina prekybos žmonėmis kontrolės sistemą stiprinti tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu.

Kovos su prekyba žmonėmis Lietuvoje ateitis. Nuo 2014 m. įkurta Šv. Mortos grupė prieš prekybą žmonėmis, kurią globoja Popiežius Pranciškus. Pagrindinis Šv. Mortos grupės tikslas yra plėtoti glaudžius Bažnyčios ir teisėsaugos institucijų, bendruomeninius ryšius, inicijuoti ir nukreipti įstatymų leidimą, orientuotą į prekybos žmonėmis aukų apsaugą. Taip pat pasirūpinti, kad nukentėję asmenys gautų teisinę ir pastoracinę pagalbą, dalintis praktika ir kompetencija tarp įvairių šalių, įgyvendinant prekybos žmonėmis prevencines programas ir pastoracines veiklas, padėti aukoms reintegravtis į visuomenę, skleisti informaciją apie modernios vergystės paplitimą ir mastą. Šv. Mortos grupė siekia suvienyti teisėsaugos pareigūnų, socialinių ir humanitarinių darbuotojų bei Bažnyčios atstovų jėgas prieš prekybą žmonėmis. Atsiliepdami į Popiežiaus kvietimą kovai su prekyba žmonėmis, 2015 m. birželio 26 d. Vilniuje buvo pasirašytas memorandumas „Santalka prieš prekybą žmonėmis ir šiuolaikinę vergovę“

Memorandumą pasirašė arkivyskupas Gintaras Grušas ir generalinis policijos komisaras Linas Pernavas. Pagrindinis tikslas sutelkti Bažnyčios ir Policijos pajėgas kovai su prekyba žmonėmis Lietuvoje. Prie memorandumo kvečiamos prisijungti ir kitos Lietuvos viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijos (Vatikano radijas, 2015).

Naujausiame LR vidaus reikalų ministerijos išleisame „Kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų plane“ nurodmi šie programos tikslai: plėtoti sėkmingą kovą su prekyba žmonėmis, stiprintant prekybos žmonėms veiklos koordinavimą; tobulinti prekybos žmonėmis prevenciją išteisminio tyrimo metu, stiprinti pagalbą nukentėjusiems asmenims ir priklausantiems rizikos grupėms asmenims, didinti viešojo sektoriaus organizacijų darbuotojų kompetenciją ir gebėjimus atpažinti aukas bei su jomis dirbti. Stiprintant prekybos žmonėmis koordinavimą organizuojama koordinavimo komisijos veikla. Už jos veiklą atsakinga Vidaus reikalų ministerija. Komisija kasmet turi teikti metinę veiklos ataskaitą ir ją platinti žiniasklaidoje. Vidaus reikalų ministerija prisiima nacionalinio pranešėjo funkcijas, ir organizuoja bei teikia visą reikalingą metodinę literatūrą savivaldos institucijoms, sudarant kovos su prekyba žmonėmis grupes savaldybėse. Tai pat kartu su kitomis ministerijomis organizuoja valstybinių institucijų ir įstaigų darbuotojų mokymams skirtas priemones, inicijuoja forumus specialistams, skiria finansavimą. VRM dalyvauja tarptautinėse prekybos žmonėmis politikos įgyvendinimo iniciatyvose, dvišaliuose susitarimuose ir kt. Kiekvienoje savivaldybėje turi būti sudaryta „Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo grupė“, už jų įkūrimą ir veiklas atsakingos pačios savivaldybės. Savivaldybės turi platinti informaciją apie prekybą žmonėmis vietos gyventojams, organizuoti informacines kampanijas vietos įstaigoms, organizuoti prevencines priemones savivaldybių teritorijose gyvenančioms rizikos grupėms, socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, kartu su atsakingomis ministerijomis organizuoti mokymus socialiniams darbuotojams ir kt. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos prisiima atsakomybę už Šv. Mortos grupės sukūrimą ir koordinavimą, Šv. Mortos grupės rekomendacijų ir gairių dėl prekybos žmonėmis parengimą savivaldybėms dirbant su prekyba žmonėmis. Taip pat dalyvauja tarptautinėse iniciatyvose ir daugiašaliuose susitikimuose dėl prekybos žmonėmis, organizuoja nusikaltamumo mažinimo politikos įgyvendinimą nacionaliniu mastu, organizuoja ir koordinuoja prekybos žmonėmis prevenciją, organizuoja tęstinius policijos pareigūnų ir kitų teisėsaugos institucijų darbuotojų mokymus prekybos žmonėmis klausimais bei kt. (Vidaus reikalų ministerija, 2016).

2.3. Prekybos žmonėmis aukų indentifikavimo ir reintegracijos į visuomenę problemiškas

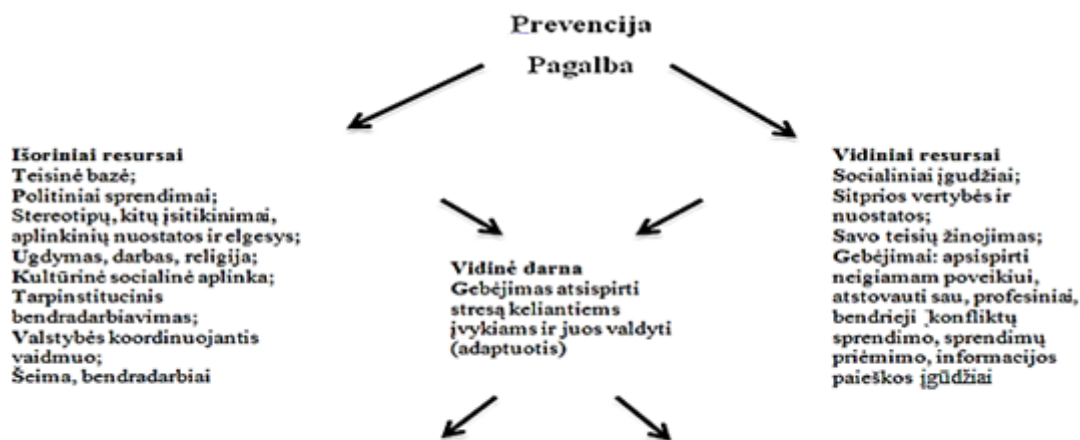
Dažnai prekyba žmonėmis susijusi su įvairiomis nusikalstamomis veikomis, todėl yra sunkiai atpažįstama ir latentiška nusikaltimo forma. Kad veika būtų teisingai identifikuota kaip prekybos

žmonėmis atvejais, yra svarbu įrodyti tris pagrindinius nusikaltimo elementus: įvykdytą ar esamą **veiksma**; **priemonės**, kuriomis buvo įvykdytas nusikaltimas, ir, **tikslą** dėl kurio įvyko nusikaltimas. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nurodyti pagrindiniai draudžiami išnaudotojiški tikslai, veiksmai, priemonės (platesnis aprašymas pateiktas 17 ir 28 psl.) (Tarptautinė migracijos organizacija, 2014). Europos Parlamento ir Europos Tarybos 2011 m. patvirtintoje direktyvoje 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos nurodoma, kad atsakingi pareigūnai, dirbantys su prekyba žmonėmis, turi gebėti identifikuoti prekybos žmonėmis aukas bei mokėti su jomis elgtis. Šią pareigūnų kategoriją sudaro policijos, migracijos ir sienos apsaugos tarnybų pareigūnai, kitų teisinių institucijų darbuotojai, darbo inspektoriai, socialinės rūpybos, vaiko teisių apsaugos ir sveikatos priežiūros darbuotojai, konsulinių įstaigų personalas, taip pat atsižvelgiant į aplinkybes, aukų atpažinimo instruktažas gali būti pravestas ir kitiems specialistams dirbantiems su prekybos žmonėmis aukomis (Official Journal of the European, 2011). Lietuvoje prekybos žmonėmis aukų identifikavimo kriterijai oficialiai patvirtinti 2015 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministro bendru įsakymu „Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo“. Bendra aukų identifikavimo sistema įsigalioja nevyriausybiniam ir viešajam sektoriams. Atsakingų institucijų ir organizacijų darbuotojai turi pildyti „Nukentėjusio nuo prekybos žmonėmis asmens tapatybės kortelę“ (Bazylevas ir Pajaujis, 2015).

Net ir nustačius aiškius prekybos žmonėmis atpažinimo kriterijus, aukų indentifikavimo problema yra labai aktuali. Visų pirma, nuo prekybos žmonėmis nukentėję asmenys labai dažnai patys nesikreipia pagalbos ir nusuvokia savęs tapus prekeivių auka. Antra, aukos nežino kur kreiptis ir galvoja, kad pagalbos jiems niekas negali suteikti. Trečia priežastis, Lietuvos teisėsaugos institucijų ir diplomatinių atstovybių kitose šalyse, darbuotojų kompetencijos stoka ir negebėjimas atpažinti prekybos žmonėmis aukas. Kaip pavyzdį galima pateikti dažnus priverstinio darbo atvejus, kai prekybos žmonėmis aukos lieka neatpažintos. Dažniausiai tik nukentėjusiam asmeniui kreipusis į konkrečią nevyriausybines organizacijas pagalbos, asmuo pripažįstamas kaip nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2014). Augutienė ir Adomaitytė-Subačienė (2016) taip pat teigia, kad asmenys labai dažnai neidentifikuoja savęs prekybos žmonėmis auka, neieško pagalbos ir nežino, kad gali ją gauti. Pagrindine problema autorės vis dėl to laiko savivaldos institucijų ir seniūnijų darbuotojų įgūdžių ir žinių trūkumą teisingai įvertinti situaciją ir identifikuoti savo klientą, kaip prekybos žmonėmis auką. Autorių aliktame tyrime teigiama, kad apklausus seniūnijų socialinius darbuotojus, paaiškėjo, kad darbuotojai praicityje turėję ne vieną atvejį, kuris galėjo būti prekybos žmonėmis nusikaltimas, bet dėl kompetencijos ir žinių trūkumo, darbuotojai nepranešė apie įvykį teisėsaugos institucijoms, todėl aukos liko

neidentifikuotos, o prekeiviai nenubausti. Remiantis autoriais (Mapp, Hornung, D’Almeid & Juhnke, 2016), galima teigti, kad vietos pareigūnų ir institucijų darbuotojų kompetencijos stoka atpažįstant prekybos žmonėmis aukas tiesiogiai įtakoja sėkmingą prekybos žmonėmis reiškinio prevenciją ir kontrolę. Dėl nusikaltimo latentiskumo, nusikaltimo formų įvairovės, būtina nuolatos apmokyti ir kvalifikuoti viešojo sektoriaus darbuotojus kontaktuojančius su potencialiomis prekybos žmonėmis aukų grupėmis (rizikos šeimomis, bedarbiais, vaikų namų auklėtiniais, migrantais, iš įkalinimo įstaigų išėjusiais asmenimis ir kt.).

Nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims grįžti į pilnavertį gyvenimą be profesionalios specialistų pagalbos be galo sunku. Šie asmenys labai pažeidžiami, todėl specialistų pagalba yra būtina (TMO, 2014). Integravimasis į visuomenę nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, ypač moterims ir vaikams, tampa dideliu iššūkiu. Nuo traumos pobūdžio ir išnaudojimo laikotarpio, priklauso reintegracijos sėkmė ir laikas (Puidokienė, 2008). Ruškus ir kt. (2005), pabrėžia kompleksinės pagalbos būtinybę, kaip sėkmingą faktorių įveikiant traumas. Pasak autorių yra būtinas sisteminis požiūris į socialinės reabilitacijos ir reintegracijos svarbą, pradedant nuo pagalbos konkrečiam asmeniui iki tarpininkavimo tarp žinybų. Įgalinti auką dažnai reikia didelių specialistų pastangų, ypač empatiško požiūrio į nukentėjusį asmenį, subtilių darbo metodų. Prevencijos ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms procesą sudaro nukentėjusio asmens emocinės būklės stabilumas ir vidinė darna, bei išoriniai ir vidiniai resursai (žr. 3 pav.) Išoriniams resursams priskiriama tesinės bazės įgyvendinimas nacionaliniu lygmeniu, teisinis aukų konsultavimas ir teisminės procedūros, aukų įdarbinimas ir ugdymas, tinkamas kultūrinė ir socialinė aplinkos sudarymas, tikslingas ir koordinuotas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, šeimos (bendradarbių) palaikymas ir kt. Vidinius resursus sudaro socialiniai aukos įgūdžiai, esamos ir formuojamos asmens vertybės ir nuostatos, teisinės bazės žinojimas, sugebėjimas atsispirti neigiamam aplinkos poveikiui .

3 pav. Prevencijos ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms veiklos modelis (adaptuota pagal Ruškų ir kt., 2005)

Anot autorių (Suartees ir de Kerchove, 2012) prekybos žmonėmis aukų reintegracija į visuomenę yra ilgalaikis ir sudėtinis procesas, kuris apima psichologinę, socialinę ir ekonominę pagalbą. Tokia kompleksinė pagalba turi apimti psichologines ir medicinines, teisines, prieglobsčio ir apgyvendinimo paslaugas. Nukentėjusiam asmeniui kompetentingi specialistai turi padėti įsidarbinti arba/ir gauti profesinį ar kitokį išsilavinimą, tinkamai tarpininkauti tarp aukos ir jos šeimos narių, jeigu sąlygos yra palankios, padėti sugrįžti į šeimą. Pagal Puidokienę ir Acusą (2013) prekybos žmonėmis aukų reintegracijos modelis turėtų apimti tris lygmenis: fizinį, socialinį-kultūrinį ir psichologinį. Fiziniu lygmeniu aukai padedama spręsti kilusias sveikatos problemas, užtikrinamas aukos saugumas. Socialiniu lygmeniu aukai suteikiamas būstas, sprendžiamos nedarbo problemos, sudaromos galimybės įgyti išsilavinimą, gerinami socialiniai įgūdžiai, skatinamas kultūrinis gyvenimas. Psichologiniu lygmeniu aukai suteikiama psichologinė pagalba, keliama savigarba, mažinamos vidinės baimės, sprendžiamos stigmatizacijos ir izoliacijos problemos.

Aukų reintegracija dažniausiai skirstoma į tris fazes per pirmus 3 metus: 0–3 mėn. krizinis laikotarpis; 4–12 mėn. pereinamasis laikotarpis; 13–36 mėn. aktyvus integracinis laikotarpis. Pagrindiniai prekybos žmonėmis aukų reintegracijos į visuomenę elementai yra šie: prieinams ir saugus būstas, teisinio (legalaus) statuso įgijimas, gamilybė įgyti išsilavinimą/kvalifikaciją, galimybė susirasti darbą, palanki socialinė aplinka, garantuotas saugumas, teigiami tarpasmeniniai santykiai, psichinė, emocinė ir ekonominė gerovė, prieiga prie paslaugų ir galimybių, asmens motyvacija, teisinių klausimų sprendimas ir teismo procesas, pagalba antriniam poreikiams tenkinti (Suartees, 2010).

Blažytė (2011) teigia, kad prekybos žmonėmis aukų reintegracija yra ilgas ir sudėtingas procesas. Autorė išskiria keturis faktorius, kurie apsunkina reintegracijos į visuomenę:

1. **Asmeninis (aukos):** neigiama socialinė apalinka sumažina pasitikėjimą savimi bei motyvaciją integracijai į visuomenę. Išsilavinimo, profesinių įgūdžių stoka apsunkina įsidarbinimo/profesinės kvalifikacijos galimybes;
2. **Socialinis:** visuomenės diskriminacija ir žmogaus teisių pažeidimai skatina nukentėjusių asmenų emocinį neįgalumą, su kuriu okovoti itin sunku;
3. **Institucinis:** tesinės bazės neveiklumas ar nebuvimas, darbuotojų kompetencijos stoka, biurokratinio aparato veiklos trigdžiai apsunkina prekybos žmonėmis aukų reintegraciją;
4. **Ekonominės:** didelė dalis nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis asmenų yra užaugę skurdžioje socialinėje ir ekonominėje aplinkoje, todėl įsidarbinimo galimybės itin mažos.

Ruškus ir Mažeikienė (2005) teigia, kad Lietuvoje reintegracijos ir reabilitacijos galimybės yra ribotos dėl nepalankaus kai kurių institucijų požiūrio į aukas, teikiančios pagalbą aukoms organizacijos turi ribotus finansinius išteklius, stokoja kompetencijos; suteiktos aukoms pagalbos ir įvykdytų projektų

kokybė nėra vertinama nacionaliniu mastu. Dažnai pasitaiko, kad skirtingų žinybų ir nevyriausybinų organizacijų, kurios teikia pagalbą aukoms, paslaugos yra vienetinio pobūdžio. Prekybos žmonėmis aukoms sunku gauti tinkamą reabilitacinę pagalbą dėl nepalankaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir informacijos sklaidos trikdžių. Valstybėje trūksta vientisos reintegracinių paslaugų mokymų ir pačios sistemos, nėra apibrėžtas aiškus tarpinstitucinio bendradarbiavimo funkcijų ir atsakomybių. Kanopienė ir Blažytė (2010) analizuodamos prekybos žmonėmis aukų reintegraciją Lietuvoje, pažymi, kad asmens išsilavinimo ir įgūdžių stoka yra pagrindinė priežastis trukdanti aukoms reintegrotis į visuomenę. Labai dažnai prekybos žmonėmis aukos neturi net vidurinio išsilavinimo, todėl susirasti darbą arba įgyti kvalifikacinį išsilavinimą tikimybė yra labai maža. Dažnai aukos yra kilę iš socialinės rizikos šeimų ir vaikų namų, todėl stokoja socialinių įgūdžių ir vertybių, taip pat vidinės motyvacijos reikalingos asmenybės augimui. Šie resursai yra labai svarbūs integracijai į darbo rinką, kadangi darbdaviai pastebi aukų saviraiškos, atsakomybės, darbo įgūdžių ir motyvacijos dirbti trūkumą. Tai komplikuoja ilgalaikį darbo vietos išlaikymą. Organizacijų specialistai teikiantys pagalbą nukentėjusiems asmenims ir juos lydintys pradinėse ir vėlesnėse reintegracijos stadijose sudaro palankias aplinkybes aukoms likti pasyvioms ir neprisiimti atsakomybės už savo elgesį bei veiksmus. Dar viena problema sėkmingai reintegracijai – aukų psichinė ir/ar fizinė negalia bei priklausomybės. Dėl įvairių priklausomybių prekybos žmonėmis aukos dažnai netenka darbo arba pašalinamos iš lavinimosi įstaigų, todėl neturėdami kitos išeities pragyventi, grįžta į prekybos žmonėms tinklą.

Apibendrinant visą skyrių galima teigti, kad tarptautinių teisnių reglamentų gausa apie prekybą žmonėmis rodo šio reiškimo aktualumą ir neišspręstumą visuomenėje. Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, Europos Sąjungos, Tarptautinės darbo organizacijos ir kitų tarptautinių organizacijų teisiniai nuostatai yra integruoti į Lietuvos teisinę bazę. LR Baudžiamajame kodekse išskiriamos veikos, kurios yra tiesiogiai siejamos su prekybos žmonėmis nusikaltimu, yra nustatytos sankcijos už padarytus prekybos žmonėmis nusikaltimus. Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyvoje 2011/ES/36 rekomenduojama imtis aktyvios prevencijos ir kontrolės siekiant sumažinti prekybos žmonėmis aukų skaičių. Taip pat pabrėžiama, kad valstybės narės skatinamos užtikrinti glaudų bendradarbiavimą tarp skirtingų sektorių sprendžiant prekybos žmonėmis problemą.

Prevencijos programų kūrimas ir įgyvendinimas yra vienas svarbesnių būdų užkirsti prekybos žmonėmis plitimą, tačiau Valstybės audito ataskaitoje nurodoma, kad kol kas prekybos žmonėmis problemos išspręstumo lygis yra žemas, kadangi iki šiol neveikia prevencijos ir kontrolės sistema, trūksta nuoseklumo ir kompleksškumo visose prekybos žmonėmis srityse. JAV departamento ataskaitoje taip pat pažymima, kad Lietuvoje trūksta kompleksinio, sisteminio požiūrio į prekybos žmonėmis problemą. Visų pirma, prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms sistemos tobulinimu ir

koordinavimu turėtų užsiimti Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Prekybos žmonėmis subjektų sistemą Lietuvoje sudaro valstybės ir savivaldos institucijos, nevyriausybinės organizacijos, dirbančios su prekyba žmonėmis. 2009 m. įkurta trijų pakopų prekybos žmonėmis koordinavimo sistema, kurios kontrolę vykdo Vidaus reikalų ministerija. Tačiau atlikus literatūros analizę, galima daryti prielaidą, kad prekybos žmonėmis koordinavimo sistema veikė labai silpnai. Nacionalinio koordinatoriaus lygmenyje trūksta veiksmų ir priemonių apibrėžtumo, teisinės bazės išbaigtumo prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms aspektu. Savivaldos lygmenyje pasireiškia pasyvus vietos valdžios įsitraukimas į prekybos žmonėmis problemas sprendimą, bendradarbiavimas su kitais sektoriais yra paviršutiniškas, trūksta sisteminio požiūrio. Trečiajame lygmenyje pagrindinė problema laikoma dažna policijos pareigūnų kaita, kurie dirba su prekyba žmonėmis. Pareigūnams būtinas specialusis pasiruošimas bendraujant su savivaldos institucijomis, NVO, privačiu sektoriumi ir fiziniais asmenimis. Šiuo metu aktyviausiai prekybos žmonėmis srityje dirba nevyriausybinės organizacijos, tačiau siekiant akivaizdžių prekybos žmonėmis pokyčių būtinas sklandus visų sektorių indėlis ir tarpusavio bendradarbiavimas.

2014–2015 m. prekybos žmonėmis koordinavimo ir kovos su ja įgyvendinimo srityje įvyko teigiami pokyčiai. Įkurta Šv. Mortos grupė, kurios veikloje aktyviai dalyvauja Bažnyčia ir Lietuvos teisėsauga. VRM išleistoje naujoje 2017–2019 m. veiksmų plano programoje prieš prekybą žmonėmis, pagrindinis dėmesys skiriamas prekybos žmonėmis politikos ir veiklos koordinavimo stiprinimui, tarpinstituciniam bendradarbiavimui, taip siekiama aktyviau įtraukti savivaldybes į prekybos žmonėmis kontrolės sistemą.

Pagrindinė prekybos žmonėmis aukų identifikavimo problema susijusi individualiu nukentėjusių asmenų požiūriu į problemą, taip pat darbuotojų ir specialistų, dirbančių su rizikos grupėmis, kompetencijos ir gebėjimų stoka atpažįstant kylančius pavojus įvykusius nusikaltimus, teikiant pagalbą aukoms.

Prekybos žmonėmis aukų reintegracija į visuomenę ilgas ir sudėtingas procesas, reikalaujantis daug individualių aukos ir pagalbą teikiančių specialistų pastangų. Aukoms reintegracijos metu reikalinga kompleksinė pagalba, kurią sudaro psichologinės, socialinės, teisinės konsultacijos ir materialinė parama. Sėkmingai prekybos žmonėmis aukų reintegracijai taip pat svarbus sklandus tarpžinybinis bendradarbiavimas, specialistų kompetencija, motyvacijos, pasitikėjimo savimi didinimas, savarankiškumo skatinimas bei visuomenės supratingumas ir kt.

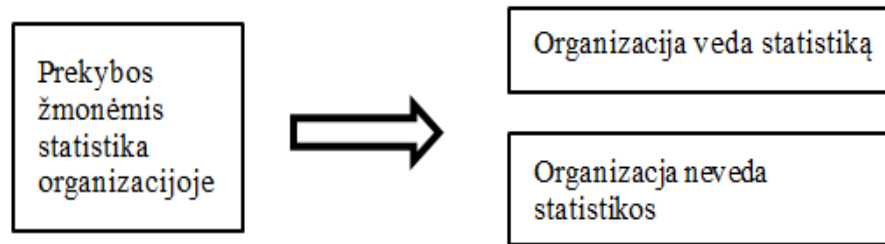
3. VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ POŽIŪRIO Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE TYRIMO METODIKA

Tyrimo tipas. Empiriniam tyrimui pasirinkta kokybinė turinio prieiga. Kokybinis tyrimas orientuotas į socialinės tikrovės pažinimą; padeda iširti ir įvertinti šiuolaikinės visuomenės realijas, įvykius, bei kokiomis aplinkybėmis susiformuoja tam tikri reiškiniai (Valackienė ir Mikėnė, 2008). Kokybinio tyrimo objektai yra natūralioje aplinkoje, o tyrimo duomenys interpretuojami taip kaip juos suvokia žmonės. Taikant kokybinį požiūrį į socialinę tikrovę svarbu suprasti kaip jaučiasi pats informantas ir kaip jis suvokia realybę (Pruskus ir Kocai, 2014).

Tyrimo uždavinys:

- Empiriškai iširti viešojo sektoriaus organizacijų specialistų požiūrį į prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje.

Tyrimo instrumentas. Duomenų rinkimo priemone pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Interviu yra ekspertinis, kadangi informantai yra savo srities specialistai, žinovai, turintys išskirtinių žinių ir patirties savo srityje (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Pasak Luobikienės (2010), interviu yra tinkamas realybės konstravimo ir priartėjimo prie žmonių būdas. Vieną kartą panaudotas porinis interviu metodas. Šis metodas leidžia surinkti ne tik gausesnius duomenis, bet ir stebėti kaip informantai sąveikauja tarpusavyje, neretai pradėdami tarpusavio diskusiją esama tema (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Klausimyną sudaro 11 atviro tipo klausimų (žr. 1 priedas). Klausimai pagal temas padalinti į keturias kategorijas. Pradžioje informantų prašoma trumpai papasakoti apie prekybos žmonėmis situaciją, toliau klausiama apie konkrečių organizacijų veiklą, kurios dirba su prekybos žmonėmis reiškiniu. Trečioje interviu dalyje informantams užduodami klausimai apie viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų bendradarbiavimą prekybos žmonėmis klausimais. Galiausiai informantai buvo prašomi pateikti siūlymus, kaip būtų galima pagerinti prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. Interviu buvo duodami telefonu, pokalbiai įrašinėjami diktofonu, bei užrašinėjami ranka. Analizuojant duomenis įrašai buvo perklausomi kelis kartus ir sugretinami su įrašais padarytais ranka. Taikoma mokslinio aprašymo schema, skirtingų informantų atsakymai sugrupuojami pagal panašumą. Grupuojant atsakymus buvo naudotasi kokybine turinio analize, pirminiai interviu duomenys buvo interpretuojami mokslo srities kontekste (Bitinas, Rupšienė ir Žydžiūnaitė, 2008). Analizuojant interviu įrašus buvo sukurtos kategorijos ir subkategorijos informantų atsakymams, kai jų nuomonės išsiskyrė labiausiai. Anot Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), tai pagrindinis duomenų analizės etapas. Kategorijos ir subkategorijos buvo sudaromos vadovaujantis logine schema pagal pateiktą pavyzdį žemiau (žr. 4 pav.). Subkategorijos padėjo apibendrinti ir sugrupuoti informantų atsakymus į pateiktą klausimą.

4 pav. Duomenų analizės schema (adaptuota pagal Gaižauskaitę ir Valavičienę, 2016)

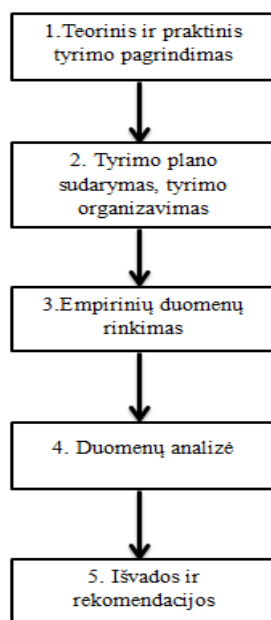
Tyrimo imtis. Siekiant gauti reprezentatyvius ir validžius tyrimo duomenis, apvarstomi tyrimo imties pasirinkimo būdai ir galimybės. Atrenkant organizacijas pasirinkta tikslinė grupė, t.y. viešojo sektoriaus organizacijos, kurios tiesiogiai dirba su prekybos žmonėmis reiškiniu, vykdo prevencijos, pagalbos ir kontrolės funkcijas (žr. 2 priedas). Informantais pasirinkti specialistai, kurie savo darbe susiduria su prekyba žmonėmis, dalyvauja prevencijos, kontrolės ir/ar pagalbos aukoms sistemos kūrimo ir įgyvendinime; taip pat prisideda prie strateginių dokumentų kūrimo, atlieka mokslinius tyrimus, konsultuoja teisės klausimais. Skirtinguose apskričių policijos komisariatuose kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo valdybos skyriuose dirbantys tyrėjai tiesiogiai kontaktuoja su prekybos žmonėmis aukomis, vykdo ikiteisminius tyrimus. Kiti informantai, dirbantys *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje* (toliau SADM), *Policijos departamente prie VRM* (toliau PD prie VRM), *Lietuvos savivaldybių asociacijoje* (toliau LSA), ir *Teisės institute*, neturi tiesioginio kontakto su prekybos žmonėmis aukomis, tačiau dalyvauja strateginių dokumentų kūrimo, prekybos žmonėmis situacijos tyrimų ir stebėsenos veiklose bei kt. Visi apklausti specialistai atlikdami savo pareigas kontaktuoja su nevyriausybinėmis ir viešojo sektoriaus organizacijomis prekybos žmonėmis klausimais. Po vieną informantą buvo apklausta iš *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*, *Teisės instituto*, *Lietuvos savivaldybių asociacijos*, *Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos*. Taip pat apklausti 6 pareigūnai iš Kauno, Vilniaus, Šiaulių, Klaipėdos ir Tauragės apskričių policijos komisariatų (žr. 4 lent.). Siekiant išsaugoti informantų konfidencialumą ir anonimiškumą, informantams buvo suteikti kodai. Raidžių junginiai nurodo organizacijų pavadinimus: *Socialinės apsaugos ir darbo ministerija* – SADM1; *Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos* – PD1, *Teisės institutas* – TI1, *Lietuvos savivaldybių asociacija* – LSA1, kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba – KP. Prie informantų, dirbančių policijos komisariatuose, kodų pavadinimų pridėti skaičiai (pvz.: KP1, KP2, KP3 ir t.t.), kadangi iš „Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdybos“ interviu davė šeši informantai. Prie informantų kodo iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Teisės instituto, Lietuvos savivaldybių asociacijos ir Policijos departamento prie VRM pridėtas skaičius „1“ (pvz.: SADM1), tam kad informantų kodai nesidubliuotų su sutrumpintu įstaigos pavadinimu. Informantų

charakteristikos lentelėje nurodomi organizacijų pavadinimai, jų lokacija, informanto kodas, pareigos ir darbo stažas organizacijoje (žr. 4 lent.).

3 lentelė. Informantų charakteristika

Organizacijos pavadinimas	Miestas	Informanto kodas	Pareigos	Darbo patirtis su prekyba žmonėmis organizacijoje
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Vilnius	SADM1	Vyriausiasis specialistas	8 metai
Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos	Vilnius	PD1	Vyriausiasis patarėjas	4 mėnesiai
Teisės institutas	Vilnius	TI1	Mokslo darbuotojas	17 metų
Lietuvos savivaldybių asociacija	Vilnius	LSA1	Patarėjas teisės klausimais	10 metų
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Klaipėda	KP1	Viršininkas	4 metai
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Klaipėda	KP2	Vyriausiasis tyrėjas	3 metai
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Vilnius	KP3	Vyriausiasis tyrėjas	7 metai
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Šiauliai	KP4	Vyriausiasis tyrėjas	10 metų
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Tauragė	KP5	Vyresnysis tyrėjas	2 metai
Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba	Kaunas	KP6	Vyresnysis tyrėjas	2 metai

Tyrimo eiga. Vadovaujantis Pruskaus ir Kocai (2014) pateiktais tyrimo etapais (žr. 1 pav.) visų pirma buvo iškelta tyrimo problema ir apibrėžta tema, apibūdinamas tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimui išskirti tikslai ir suformuoti uždaviniai. Pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas.

1 pav. Tyrimo proceso eiga (sudaryta pagal Pruskų ir Kocai, 2014)

Toliau praktiškai nagrinėjama įvairi mokslinė ir norminė literatūra, susijusi su prekybos žmonėmis reiškiniu, viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų bendradarbiavimo tendencijomis. Ieškoma naujausių statistinių duomenų. Teorinėje darbo dalyje analizuojami ir grupuojami tekstai pagal panašumo požymius ir savybes. Ieškoma pačių naujausių mokslinės literatūros šaltinių. Pirmoje darbo dalyje pateikiama prekybos žmonėmis samprata, priežastys, prekybos žmonėmis formos. Toliau analizuojamas viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų teorinis ir praktinis bendradarbiavimas prekybos žmonėmis sistemos srityje. Antroje teorinėje darbo dalyje analizuojami teisiniai dokumentai reglamentuojantys prekybos žmonėmis prevencijos, kontrolės ir pagalbos sistemas. Atskirai pateikiama informacija apie prevencijos ir kontrolės ir pagalbos aukoms vykdymo sistemą, apžvelgiama prekybos žmonėmis aukų identifikavimo ir reintegracijos į visuomenę sistema. Atlikus giluminę teorinių šaltinių analizę, buvo pasirinkta tinkamiausia kokybinio tyrimo prieiga, apsvarstomas ir kuriamas klausimynas, kontaktuojama su informantais. Sutarus interviu laiką ir būdą, renkami empiriniai duomenys, atliekama išsami jų analizė. Galiausiai pateikiamos viso tiriamojo darbo išvados ir rekomendacijos.

Tyrimo etika. Atliekant interviu ir laikantis tyrimo etikos reikalavimų pagal Pruskų ir Kocai (2014), buvo vengta taikyti reaktyvius tyrimo metodus, informantai iš anksto buvo informuoti dėl galimų tyrimo nepatogumų, laikomasi nešališkumo, susilaikoma nuo klausimų, kurie nebūtini tyrimui. Esant reikalui, informantui klausimai buvo patikslinami interviu metu. Informantams suteikti kodai siekiant išlaikyti aukštą anonimiškumo laipsnį. Informantams suteikta galimybė susipažinti su tyrimo rezultatais ir tyrimo duomenų panaudojimu tikslu.

4. VIEŠOJO SEKTORIAUS ORGANIZACIJŲ SPECIALISTŲ POŽIŪRIO Į PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje analizuojami atlikto kokybinio tyrimo duomenys. Kiekviename poskyryje pateikiami apibendrinti informantų atsakymai į kiekvieną klausimą. Siekiant kokybiškos ir objektyvios duomenų analizės, atsakymams sukurtos kategorijos ir subkategorijos prie tų klausimų, kur informantų nuomonės išsiskyrė labiausiai. Tai padėjo išvelgti specialistų požiūrių panašumus ir skirtumus. (Informantų kalba netaisyta).

4.1. Informantų darbo pobūdis ir prekybos žmonėmis periodiškumas

Šeši informantai, davę interviu, yra policijos pareigūnai. Penki pareigūnai dirba tyrėjais ir vienas pareigūnas užimta viršininko postą. Vienu metu buvo apklausti du pareigūnai iš Klaipėdos vyriausiojo policijos komisariato. Vidutiniškai visų apklaustų pareigūnų darbo patirtis su prekyba žmonėmis yra 4 metai 6 mėnesiai. Galima teigti, kad dažnos darbuotojų kaitos šiose pareigose nėra. Kiti keturi informantai iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos teisės instituto (toliau Teisės institutas), Lietuvos savivaldybių asociacijos ir Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, taip pat yra ilgamečiai darbuotojai. Šių informantų pareigybės yra skirtingos, tačiau visi specialistai savo darbe susiduria su prekyba žmonėmis. Informantas (SADM1) iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dirba su įvairių projektų rengimu ir finansavimu, dalis projektų skirti prekybos žmonėmis prevencijai vykdyti ir pagalbai nukentėjusiems teikti. Informantas (TI1) iš Teisės instituto atlieka mokslinius darbus susijusius su prekyba žmonėmis bei kitomis nusikalstamomis veikomis. Lietuvos savivaldybių asociacijoje dirbantis informantas (LSA1) atlieka teisės patarėjo funkciją institucijoje, todėl tenka spręsti klausimus susijusius su prekyba žmonėmis. Informantas (PD1) iš Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, dalyvauja Šv. Mortos grupės veiklose prekybos žmonėmis tarpžinybinės grupės veiklose ir kt. Visų keturių informantų vidutinis darbo stažas užimamose pareigose yra beveik 9 metai. Akivaizdu, kad šiose 4 organizacijose specialistų darbo stažas beveik du kartus ilgesnis negu policijos pareigūnų.

Informantų atsakymai į klausimą, kaip dažnai tenka susidurti su prekybos žmonėmis savo darbe, pasiskirstė į dvi grupes. Dalis informantų įvardino, kad prekybos žmonėmis klausimus sprendžia kasdien arba bent jau kelis kartus per savaitę. Didesnė dalis informantų nurodė, kad šį klausimą tenka spręsti kasdien, labai dažnai, kelis kartus per savaitę. Kita grupė informantų savo darbą su prekybos žmonėmis problema vertino kaip „epizodišką“, arba visai negalėjo įvertinti reiškinio dažnumo, kartais rečiau, priklausomai nuo aplinkybių. Galima daryti prielaidą, kad informantų atsakymai priklausė nuo subjektyvios specialistų nuomonės tarp apklaustų pareigūnų ir kitų specialistų. Vidutiniškai visi pareigūnai turi nuo 3 iki 5 ikiteisminių prekybos žmonėmis bylų, tačiau informantų atsakymai apie

prekybos žmonėmis dažnumą jų darbe pasiskirstė nuo atsakymo „susiduriu kiekvieną dieną“ iki „susiduriu kartą ar du per mėnesį“ arba „sunku pasakyti...“ (Informantų nuomonių pasiskirstymą žiūrėti 4 lentelėje).

4 lentelė. Prekybos žmonėmis reiškinio periodiškumas informantų darbe

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Prekybos žmonėmis reiškinio dažnumas darbe	Susiduria dažnai	„Šiuo atveju mūsų susitikimai vyksta kartą į savaitę, arba kartą į dvi savaites <...>.“ <i>PD1</i> ; „Susiduriame kasdien.“ <i>KP3</i> ; „Susiduriame nuolat <...>.“ <i>KP1</i> .
	Susiduria epizodiškai	„<...> tai iš tikrųjų periodiškai, bet gal kartą į du mėnesius, priklausomai nuo aplinkybių <...>.“ <i>LSA1</i> ; „<...> apie dažnumą arba retumą sunku pasakyti <...>.“ <i>KP4</i> ; „Sunku įvardinti dažnumą <...>.“ <i>KP5</i> .

4.2. Prekybos žmonėmis statistika organizacijoje

Atsakymai į klausimą apie prekybos žmonėmis statistiką organizacijose pasiskirstė į dvi grupes. Pirmai grupei priklauso informantai, dirbantys policijos pareigūnais (tyrėjais). Vidutiniškai per metus pradama tirti 3–5 nauji prekybos žmonėmis atvejai. Taip pat dažniausiai tęsiami iš ankščiau pradėti ikiteisminiai tyrimai.

Antroje grupėje priskiriami informantai, dirbantys likusiose organizacijose: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, Teisės institute, Policijos departamente prie VRM ir Lietuvos savivaldybių asociacijoje. Šios organizacijos oficialios prekybos žmonėmis statistikos neveda, kadangi dirba su strateginiais dokumentais, kuria programas, atlieka mokslinius tyrimus, teikia teisinės konsultacijas. Informantams prireikus prekybos žmonėmis statistinių duomenų, kreipiamasi į Vidaus reikalų ministeriją, kuri nuolatos kaupia ir sistemina duomenis apie prekybą žmonėmis Lietuvoje. (Informantų nuomonių pasiskirstymą žiūrėti 5 lentelėje).

5 lentelė. Statistikos apie prekybos žmonėmis kaupimas organizacijoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Prekybos žmonėmis statistika	Organizacija renka statistiką	„Svyruoja tarp 4–5 mūsų apskritų, bet čia sunku pasakyti, nėra konstantos <...>“ KP4; „Šiais metais atliekame 4 ikiteisminius tyrimus <...> KPI; „Statistika vedama nuolat, kasdien <...>“ KP2; „Skaičiai nėra dideli <...> berods per keletą metų Lietuvoje pradėti 75 iki teisminiai tyrimai <...>“ PDI.
	Organizacija nerenka statistikos	„Mano organizacija neveda statistikos, statistiką vedą Vidaus reikalų ministerija <...>“ TMI; „Mes nevedame statistikos.“ LSAI.

4.3. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas

Dalis specialistų išreiškė nuomonę, kad dabartinė prekybos žmonėmis situacija ir problemos išspręstumas juos tenkina, ypač paskutiniaisiais metais. Kita dalis informantų vis dar mato sistemoje dideles spragas, anot jų, valstybė skiria per mažą dėmesys problemai spręsti („<...> kas liečia valstybinį lygmenį, silpnas tas dėmesys <...>“ KP4). Ypač trūksta prevencijos šalies regionuose. Informantai taip pat norėtų aktyvesnių veiksmų iš kitų valstybinių institucijų, pvz.: Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, savivaldos institucijų. Dalis specialistų nurodė susiduriantys su sunkumais, kai tenka spręsti kokią nors probleminę situaciją su savivaldybėse ir seniūnijose dirbančiais darbuotojais, kurie dažniausiai neturi adekvataus supratimo apie prekybos žmonėmis problemą. Visi informantai teigė, kad operatyvus problemų sprendimas vyksta dėl asmeninių kontaktų ir ilgamečio bendravimo su kolegomis iš kitų organizacijų. Visi policijos pareigūnai teigiamai atsiliepė apie bendradarbiavimą su Lietuvos Caritu. Anot jų, net nakties metu galima sulaukti skubios pagalbos iš Lietuvos Carito darbuotojų, gavus skubų pranešimą dėl naujos prekybos žmonėmis aukos atvykimo į komisariato skyrių. Informantų nuomone, pagalbos programų prekybos žmonėmis aukoms šiuo metu pakanka, tačiau būtina stiprinti prevenciją ir kontrolę („<...> pakankamai aš galvoju, tom aukom pasirūpinama <...> tai labai didelės problemos kaip ir nėra.“ KP6; <...> su pagalba aukoms viskas gerai <...>“ KP5).

Informantai pripažino, kad aukų skaičius auga nepaisant daugėjančių kovos su prekyba žmonėmis priemonių. Pagrindinė problema – nusikalstamos veiklos latentškumas, naujų formų atsiradimas bei specialistų kompetencijos trūkumas jas atpažįstant. Dalis informantų pabrėžė, kad reiktų aktyvesnių veiksmų ir socialinių darbuotojų seniūnijose, kurie galėtų užkirsti kelią išankstiniam nusikaltimui.

Socialiniai darbuotojai nuolatos palaiko kontaktą su socialinės rizikos grupėmis ir gali pastebėti didėjančią riziką konkrečiam asmeniui patekti į prekeivių tinklą.

Iš visų informantų labiausiai išsiskyrė Lietuvos savivaldyvių asociacijoje dirbančio informanto požiūris dėl savivaldybių funkcijos, kuri nėra aiškiai apibrėžta prekybos žmonėmis koordinavimo ir kontrolės sistemoje. Pasak specialisto, pagrindines funkcijas yra prisiėmę nevyriausybinės organizacijos, įstatymuose reikia konkrečiai nurodyti, kokią funkciją ir atsakomybes turėtų prisiimti savivaldybės, o kokią nevyriausybinės organizacijos („<...> nėra viename įstatyme nėra aiškiai parašyta, ką savivaldybės turi daryti <...> yra tik rekomendacijos <...>“ LSA1). Anot informanto, Lietuvos Respublikos įstatymuose turi būti tiksliai nurodytos savivaldybių funkcijos ir išdalies skirtas finansavimas jas vykdyti. Informantas taip pat atskleidė žinantis, kad savivaldos institucijos neatlieka numatytų funkcijų prekybos žmonėmis sistemoje, kurios yra priskirtos jiems Vidaus reikalų ministerijos.

6 lentelė. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas specialistų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Prekybos žmonėmis Lietuvoje vertinimas	Situacija vertinama labiau teigiamai	„<...> mano galva viskas kaip ir tvarkoj <...> aš neturiu prie ko prisikabinti, nepastebėjau jokių minusų pastaruoju metu <...>“ KP3; „<...> trūkumų nelabai aš matau, viską išsprendžiam <..>“ KP5.
	Situacija vertinama labiau neigiamai	„<...> manau, kad sistema iš tikrųjų dar formuojama <...> iki šilo nėra aiškus savivaldybių vaidmuo ir daugiau funkcijos šioje srityje priskirtos nevyriausybinėms organizacijoms.“ LSA1; „Priemonių yra, kontrolė vykdoma <...>bet yra priešprieša tarp įstatymų <...>.“ KP2; „<...> mes kalbam daug metų, bet iš esmės tik tai kalbam, tokios konkrečiai sistemos neturim <...>.“ PDI.

4.4. Prekybos žmonėmis sistemos pokyčiai per paskutinius 3–4 metus

Dauguma informantų įvardino teigiamus pokyčius spendžiant prekybos žmonėmis problemą per pastaruosius 3–4 metus. Pagrindiniai argumentai buvo teisinės bazės pertvarkymas ir stiprinimas, tarpžinybinės grupės veiklos pradžia, naujų programų kūrimas ir įgyvendinimas. Padažnėjo mokymų ir konferencijų prekybos žmonėmis tema pareigūnams ir kitų organizacijų specialistams. Daugiau įgyvendinama prevecinių priemonių, plačiau kalbama viešumoje. Vis dėlto informantų nuomone, prevencinė veikla turėtų būti aktyviai vykdoma švietimo ir ugdymo įstaigose. Ypač prevencijos trūksta

regionuose ir kaimo vietovėse, nutolusiose nuo miesto. Daugiausiai aukų yra kilę iš šalies regionų, todėl ten reikia telkti pagrindines kovos su prekyba žmonėmis pajėgas. Informantai teigiamai atsiliepė apie prekybos žmonėmis pagalbos sistemos funkcionalumą. Anot specialistų, čia labai svarbų vaidmenį atlieka nevyriausybinės organizacijos, kurios teikia pagalbą nuketėjusiems nuo prekybos žmonėmis. Didesnė dalis informantų nurodė, kad trūksta valstybės įsikišimo sprendžiant prekybos žmonėmis klausimus. Tik keli informantai mano, kad prekybos žmonėmis pokytis per pastaruosius 3–4 metus buvo nežymus ir tik šiais metais imtasi radikalių veiksmų kovoje su prekyba žmonėmis. Informantų požiūriu, pagal teisinius reglamentus, valstybė neatliko savo funkcijų iki galo, todėl nebuvo žymaus teigiamo pokyčio prekybos žmonėmis sistemoje.

7 lentelė. Prekybos žmonėmis situacijos vertinimas per pastaruosius 3–4 metus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Prekybos žmonėmis situacijos pokytis	Teigiami, ryškūs pokyčiai	„<...> labai prasipletė pats prekybos žmonėmis straipsnis <...> plačiau mąstoma, plačiau žiūrima į prekybą žmonėmis <...>.“ KP6; „<...> šiame reikale tapo aktyvesnė Vidaus reikalų ministerija <...> atsiranda didesnis rimtesnis koordinavimas <...> visuomenė tapo informuotesnė <...>.“ LSA1.
	Pokyčiai nežymūs	„Pagal teisės aktus mes jau 10 metų kalbame apie šią problemą <...> bet iš esmės niekur nepasistūmėjom <...>.“ PD1; „Nežinau ar jų galėjo įvykti, nes kaip minėjau, valstybės požiūris toks nerangus, mažokai dėmesio skiriama <...>“ KP4.

4.5. Viešojo ir nevyriausybinių sektorių atsakomybės prekybos žmonėmis srityje

Daugumos informantų požiūriu, šiuo metu didesnę atsakomybę už prekybos žmonėmis reiškinio kontrolę prisiima nevyriausybinės organizacijos, nors tam neturi tinkamų pajėgumų ir resursų. Oficialiai tarptautiniu mastu Lietuvos Respublika yra prisiėmusi įsipareigojimus mažinti prekybą žmonėmis nacionaliniu mastu, tačiau pagrindinis krūvis tenka nevyriausybiniams organizacijoms. Todėl būtina tinkamai paskirstyti atsakomybę tarp viešojo ir nevyriausybinių sektorių. Viešasis sektorius žymiai turi didesnius įgaliojimus, priemones ir resursus. Informantai pažymėjo, kad viešojo sektorių organizacijų darbuotojai neretai stokoja kompetencijos atpažinti aukas (pvz.: seniūnijų darbuotojai), todėl iš dalies susidaro palankios sąlygos plisti prekybai žmonėmis. Pasiteiravus informantų, kuris sektorius, viešasis ar nevyriausybinių, turėtų prisiimti didžiausią atsakomybę sprendžiant prekybos žmonėmis problemą šalyje, informantų nuomonės pasidalino. Dalis specialistų teigė, kad valstybė turėtų prisiimti didžiausią

atsakomybę ir įsipareigojimus kovojant su prekyba žmonėmis, kita dalis informantų teigė, kad turi būti partnerystė ir pareigybių pasidalinimas, nes viešojo sektoriaus veiklas riboja įvairūs teisiniai reglamentai, o nevyriausybinių organizacijų gali veikti daug laisviau. Tačiau būtinas didesnis finansavimas nevyriausybiniams organizacijoms, kadangi joms visada trūksta lėšų ir negali išnaudoti visų savo resursų. Anot dalies informantų, būtina stiprinti viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus partnerystę ir bendradarbiavimą, suvienyti jėgas kovoje su prekyba žmonėmis. Stipri partnerystė, bei didesnė parama NVO, galėtų sustiprinti prekybos žmonėmis sistemos sritis visuose lygmenyse.

Viešajame sektoriuje informantai išvelgia silpną savivaldos institucijų indėlį mažinant prekybą žmonėmis mastus. Todėl būtina stiprinti vietos savivaldos atsakomybę ir vaidmenį kovoje su prekyba žmonėmis. Reikalingi norminiai aktai, reguliuojantys abiejų sektorių veiklą ir bendradarbiavimą, antraip akivaizdūs teigiami pokyčiai nebus pasiekti. (Informantų nuomonių pasiskirstymą žiūrėti 8 lentelėje).

8 lentelė. Viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų įsipareigojimams mažinant prekybą žmonėmis

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų įsipareigojimams	Pagrindinį vaidmenį turi prisiimti valstybė (viešasis sektorius)	„<...> viešasis sektorius turi prisiimti, visgi tai yra nusikaltimas, o nusikaltimus tiriam mes <...> ir teismai <...>“ KP5; „Viešasis sektorius visada turėjo didesnius resursus<...>, bet jo turi būti daugiau <...>KP3; „<...>viešasis sektorius turėtų labiau prisiimti, nes ir finansavimas ir visi kiti įrankiai, manyčiau pas valstybę daugiau galimybių <...> KP4.
	Turi būti partnerystė ir bendradarbiavimas	„<...> be partnerystės šitas darbas neįmanomas <...> tiek viešojo, tiek nevyriausybinio sektoriaus pastangos turi būti vienodai dedamos <...>“ PD1; „<...> visi turi prisiimti įsipareigojimus, tik jie turi būti aiškiai padalinti <...>“ KP3.

4.6. Kovos priemonės su prekyba žmonėmis valstybiniu mastu

Informantai, išsakydami savo požiūrį į kovos prieš prekybą žmonėmis sistemos stiprinimą valstybiniu mastu, akcentavo, kad pagrindinė problema, jog nėra atskiro padalinio ar skyriaus viešajame sektoriuje, kuris užsiimtų prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms reguliavimu ir koordinavimu. Prekybos žmonėmis sistemą reikia išesmės stiprinti valstybiniu lygmeniu („<...> valstybiniu lygmeniu turi būti stiprinama <...> dabar viskas policijai palikta <...> socialiniams darbuotojams trūksta kvalifikacijos

<...> “ KP4). Policijos pareigūnai teigė, kad pagrindinis jų darbas surasti prekeivius ir juos nubausti, todėl jau iki nusikaltimo reikia saugoti potencialias aukas nuo prekeivių spąstų. Būtent tinkama prevencija savivaldos lygmenyje galėtų padėti kontroliuoti prekybos žmonėmis mastus. Čia svarbus savivaldybėse dirbančių specialistų vaidmuo, tačiau savivaldybių vadovai į tai žiūri atlaidžiai. Be stiprios prevencijos neįmanoma kovoti su prekyba žmonėmis. Savivaldos institucijos turi priimti atsakomybę kai nukentėjęs asmuo po reabilitacinės programos grįžta į savo gyvenamą vietą, seniūnijų darbuotojai turėtų padėti aukoms sėkmingai reintegrotis į visuomenę, teikti palaikomąją pagalbą. Valstybė turėtų skirti didesnę dėmesį priemonių kovai su prekyba žmonėmis kūrimui ir įgyvendinimui („<...> *tų įrankių nėra duodama daugiau, o tik norima geresnių rezultatų* <...>“ KP6;). Reikalingi gausesni žmogiškieji ištekliai, didesnis finansavimas viešosioms ir nevyriausybinėms organizacijoms.

Dalis informantų paminėjo, kad šiais metais įvyko radikalūs teigiami pokyčiai prekybos žmonėmis koordinavimo sistemoje, kadangi paskirtas nacionalinis koordinatorius, pradėjo veiklą tarpžinybinė darbo grupė, patvirtintos naujos programos kovai su prekyba žmonėmis, kurios skatina tarpinstitucinį bendradarbiavimą („*Tie pokyčiai įvyko jau šiais metais* <...> *yra koordinatorius, pranešėjas, yra programa* <...>“ TMI; „<...> *šitoje sirtyje tapo aktyvesnė Vidaus reikalų ministerija* <...> *visuomenė informuota labiau* <...>“ LSAI).

4.7. Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas

Visi informantai teigė, kad glaudžiausius ryšius prekybos žmonėmis klausimais palaiko su „Lietuvos Caritas“ organizacijos darbuotojais („*Pas mane glaudus bendradarbiavimas būtent su Caritu* <...>“ KP6; „<...> *į Caritą daugiausiai kreipiamės* <...>“ KP5). Dalis pareigūnų įvardino kitas nevyriausybines organizacijas (križių centrus) su kuriomis bendradarbiauja savo apskrityse. Policijos pareigūnai dažniausiai kontaktuoja ir keičiasi informacija apie įvykusius prekybos žmonėmis nusikaltimus ir kreipiasi į nevyriausybines organizacijas, kai prekybos žmonėmis aukoms reikia suteikti psichologinę, socialinę-ekonominę pagalbą. Policijos pareigūnai kartu su nevyriausybinių organizacijomis rengia mokymus, konferencijas pareigūnams ir kitų organizacijų specialistams. Dalyvauja nevyriausybinių organizacijų renginiuose.

Informantai iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Teisės instituto, Policijos departamento prie VRM ir Lietuvos savivaldybių asociacijos palaiko ryšius su visomis nevyriausybinių organizacijomis visoje šalyje, kurios teikia pagalbą prekybos žmonėmis aukoms (križių centrai apskrityse, „Dingusių žmonių paramos centras“ Vilniuje, „Lietuvos Caritas“, „Vilniaus arkivyskupijos Caritas“). Informantai nuolat keičiasi metodine literatūra, statistika, vyksta bendros konferencijos, susitikimai, mokymai („<...> *praktine informacija dalinamės, dėl atskirų atvejų* <...> *dalyvaujam jų [NVO] organizuojamose*

konferencijose, <...> pasiskambinam dėl teisinės bazės kūrimo ir tobulinimo <...> TMI). Socialinės apsaugos ir darbo ministerija finansuoja nevyriausybinių organizacijų veiklas dėl prekybos žmonėmis, todėl informantas SADM1 kontaktuoja ir finansiniai klausimais su NVO (<...> čia mūsų projektai finansuojami, vyksta bendradarbiavimas <...>“ SADM1).

4.8. Bendradarbiavimo problemiškas su nevyriausybinio sektoriumi

Informantų požiūriu, problemų bendradarbiaujant su nevyriausybinio sektoriumi beveik nepasitaiko. Dažniausiai visada randa bendrą sprendimą. Nevyriausybinių organizacijų operatyviai reaguojama į skubios pagalbos reikalaujančius įvykius. Informantai nurodė, kad be NVO paramos ir bendradarbiavimo, jiems būtų labai sunku suteikti tinkamą pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis. Visi informantai pabrėžė, kad bendradarbiavimą palengvina asmeniniai kontaktai su darbuotojais iš nevyriausybinių organizacijų, todėl tarpinstitucinio komunikavimo nesklandumai pasitaiko labai retai („<...> susišnekam <...> turim asmeninius kontaktus <...>“ KP3; „Pažįstam vieni kitus senai, todėl problemų nekyla <...>“ TII; „<...> problemų nebūna <...> vieni kitus visi asmeniškai pažįsta <...>“ KP5; „Su nevyriausybinio sektoriumi problemų praktiškai neiškyla <...>“ KP4; „<...> mums nekyla problemų, gal labiau jiems kyla problemų su mumis <...> tiesiog turim asmenius kontaktus <...>“ SADM1).

Informantas PD1 nurodė, kad kartais trūksta konstruktyvaus požiūrio iš NVO sektoriaus teikiant pagalbą aukoms, tačiau supranta jų poziciją, kadangi pagrindinė atsakomybė tenka NVO neturint tinkamų resursų, stokojant finansavimo. Nevyriausybiniams organizacijoms nuolat trūksta finansinių ir žmogiškųjų išteklių teikiant ilgalaikę psichologinę, socialinę paramą prekybos žmonėmis aukoms šalies regionuose („Kartais norėtusi šiek tiek konstruktyvesnio požiūrio <...> tačiau galima suprasti, jaučiasi vieni palikti“ PD1;).

4.9. Bendradarbiavimas tarp viešojo sektoriaus organizacijų

Visų pareigūnų atsakymus galima padalinti į dvi grupes. Viena grupės gan aktyviai bendradarbiauja su organizacijomis iš viešojo sektoriaus, kita dalis informantų nurodė bendraujantys labai mažai, arba visai nebendraujantys.

Pirmajai grupei priklauso policijos pareigūnai, daugiausiai darbinis ryšius prekybos žmonėmis klausimais palaiko su Prokuratūra, Tarpžinybine darbo grupe, „Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos“ darbuotojais. Rečiau pasitaiko kontaktavimas su vietos savivaldos atstovais, švietimo ir ugdymo įstaigų darbuotojais, VĮ „Regitra“ darbuotojais, jeigu nusikaltimui įvykdyti buvo naudotasi automobiliu, tarpžinybine darbo grupe, sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiomis įstaigomis („Su seniūnijom, vaikų teisių apsaugos tarnyba, būna atveju, kad su Regirta <...>“ KP5; „<...> Vaiko teisių apsaugos tarnyba <...> tarpžinybine darbo grupe <...>“ KP3).

Keli pareigūnų teigė, kad beveik nekontaktuoja su viešuoju sektoriumi prekybos žmonėmis klausimais, kangi nėra atsakingų asmenų už prekybą žmonėmis yrač savivaldos lygmeniu („<...> kaip minėjau nelabai yra su kuo bendrauti <...> nėra konkrečių paskirtų ar tai socialinių darbuotojų, ar tai atsakingų pareigūnų <...> KP4). Jų nuomone, jeigu tektų nuolat bendradarbiauti sprendžiant prekybos žmonėmis klausimus, darbas būtų komplikuoatas, nes viešosios įstaigos, kaip savivaldybės ar seniūnijos, neturi kompetentingų darbuotojų, kurie galėtų teikti kompleksinę pagalbą prekybos žmonėmis aukoms.

Informantai iš SADM, Teisės instituto, LSA ir PD prie VRM turi platesnį kontaktų ratą viešajame sektoriuje dėl skirtingų pareigybių ir darbo funkcijų. Specialistai keičiasi įvairia informacija apie prekybą žmonėmis su Vidaus reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir kitoms ministerijomis, Lietuvos darbo birža, savivaldos institucijomis, Migracijos departamentu, Prokuratūra, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ir kt. („Savivalda, Prokuratūra, Sienu apsaugos tarnyba <...> Švietimo ministerija, Vaiko teisių apsaugos tarnyba <...>“ PDI; „Darbo birža, Darbo inspekcija <...> su kitomis ministerijomis bendradarbiaujame <...> Savivaldybių asociacijos atstovą kviečiamės <...> Migracija, Policija, Prokuratūra <...> SADM) Komunikacija dėl prekybos žmonėmis vyksta ir tarpusavyje informantų. Visi specialistai daugumoje vieni kitus gerai pažįsta.

4.10. Bendradarbiavimo problemiškas viešajame sektoriuje

Dauguma informantų teigė, kad komunikacijos problemų su kitomis viešojo sektoriaus organizacijomis praktiškai nebūna, visada randa bendra kompromisą („<...> sprendžiama taip, kad būtų susitarta <...> tai gi kažkokių didelių prieštaravimų negalėčiau įvardinti <...> SADM; „<...> mažai dirbam, tai problemų kaip ir nekyla <...>“ KP2).

Tačiau informantas SADM1 teigė, kad kyla neklandumai dirbant su savivaldybėmis, nes dalis savivaldybių nemato prekybos žmonėmis problemos, todėl sunku įgyvendinti tose teritorijose prekybos žmonėmis veiklos priemones. Taip pat savivaldybės, kurios nėra linkę spręsti prekybos žmonėmis problemos regioniniu lygmeniu pasyviai bendradarbiauja ir su nevyriausybinėmis organizacijomis. („<...> vienos problemą mato ir dirba su nevyriausybinėmis organizacijomis, kitos nemato, kad tokia problema iš viso yra <...>“ SADM1)

Keli informantai teigė, kad tenka susidurti su savivaldos insitutacijų įstaigų darbuotojų abejingumu problemai, todėl džiaugėsi, kad pagrindinis bendradarbiavimas vyksta su nevyriausybinėmis organizacijomis („<...> viešosios įstaigos dažnai „imituoja“ darbą <...>“ PDI; viena seniūnija neatlieka buities tyrimo akto, kuris reikalingas tyrimui <...> neturi socialinių darbuotojų, kas galėtų tai padaryti <...>“ KP5).

4.11. Informantų siūlymai prekybos žmonėmis sistemos gerinimui

Informantai pateikė įvairus pasiūlymus, kas turėtų būti padaryti, siekiant akivaizdesnių teigiamų kovos su prekyba rezultatų. Šiuo metu labai trūksta stipraus koordinatoriaus nacionaliniu mastu, kuris nuolatos prižiūrėtų visą sistemą, pradedant nuo įstatymų leidimo, prevencinės veiklos ir švietimo, nevyriausybinių ir viešojo sektoriaus organizacijų darbo koordinavimo šalies regionuose iki tarpinstitucinės komunikacijos gerinimo („<...> turi būti tas koordinuojantis vienetas, šiandien daugiau mažiau epizodiškai visi kažką daro, tik atskirai, trūksta susisteminto koordinuoto požiūrio <...>“ PDI; <...> tarpinstitucinis bendradarbiavimas iš principo yra, tik reikia turinį gerinti <...>“ LSAI). Prekybos žmonėmis aukoms turi būti užtikrintas saugumas ikiteisminio tyrimo metu, šiuo metu policija tokių priemonių neturi, todėl kreipiasi pagalbos į nevyriausybinę organizaciją. Būtina stiprinti aukų apsaugos sistemą, išplėsti švietimą ir prevenciją apie prekybos žmonėmis problemą šalies regionuose, reikalingos nuolatinės platesnio masto prevencinės programos švietimo ir ugdymo įstaigose, seniūnijose, nes policija ir nevyriausybinių organizacijų turi ribotus laiko ir finansiniu išteklius („<...> reikia, kad užsiimtų švietėjiška veikla ypač kaimo vietovėse <...>“ KP4). Reikalingi nuolatiniai mokymai savivaldos institucijų darbuotojams, specialistų gebėjimų atpažinti prekybos žmonėmis aukas didinimas. Būtina skatinti bendradarbiavimą viešojo sektoriaus organizacijų viduje, supažindinti įvairių įstaigų darbuotojus su prekybos žmonėmis reiškiniu. Būtina skatinti savivaldos institucijų dalyvavimą prekybos žmonėmis sistemoje. Kiekvienoje apskrityje turėtų būti bent po vieną atsakingą asmenį savivaldybėje, kuris spręstų prekybos žmonėmis klausimus. Ministerijos turėtų skirti didesnę finansavimą nevyriausybiniam sektoriui, kuris pagrįdė įgyvendina pagalbos aukoms programas. Tarpžinybinių grupių darbas taip pat turi būti nuolat koordinuojamas. Būtina skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir semtis patirties iš pažangesnę prekybos žmonėmis kontrolės sistemą sukūrusių šalių.

Dauguma informantų yra ilgamečiai organizacijų darbuotojai, gerai susipažinę su prekybos žmonėmis reiškiniu. Prekybos žmonėmis statistiką veda policijos pareigūnai dirbantys tyrėjais. Likusios organizacijos prekybos žmonėmis statistikos nekaupia. Daugumos informantų nuomone prekybos žmonėmis situacija gerėja, ypač pastaruoju metu. Koreguojama įstatyminė bazė, aktyviau pradėjo veikti nacionalinis koordinatorius (VRM) ir tarpžinybinė grupė. Pagrindinėmis prekybos žmonėmis paplitimo problemomis specialistai įvardina nusikaltimo latentškumą, prevencijos ir švietimo stoką ypač šalies regionuose, silpną nacionalinio koordinatoriaus veidmenį, atskirų organizacijų epizodinį darbą, pasyvų kai kurių viešojo sektoriaus organizacijų, ypač savivaldos lygmeniu, įsitraukimą, specialistų kompetencijos trūkumą atpažinti aukas, įstatyminės bazės neišbaigtumą nukreipiant ir koordinuojant savivaldos institucijas darbui su prekyba žmonėmis. Dalis informantų pasisakė, kad pagrindinę

atsakomybę už prekybos žmonėmis sistemos kūrimą ir įgyvendinimą turėtų prisiimti viešasis sektorius, kita dalis informantų teigė, kad turi būt abiejų sektorių lygiavertis bendradarbiavimas. Valstybė turėtų dėti daugiau pastangų siekiant teigiamų pokyčių prekybos žmonėmis srityje. Taip pat būtinas didesnis finansavimas nevyriausybinėms organizacijoms, kurios teikia pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Bendradarbiavimas nuolatos vyksta tarp viešojo ir nevyriausybinių sektorių. Dažniausiai informantai bendradarbiauja su Lietuvos Carito darbuotojais, krizių centrais apskrityse, kadangi kompleksinę pagalbą prekybos žmonėmis aukoms teikia nevyriausybės organizacijos. Specialistai gerai pažįsta nevyriausybinių organizacijų darbuotojus, todėl sprendžiant prekybos žmonėmis klausimus problemų nekyla. Informantai bendraujantys su kitoms viešojo sektoriaus organizacijomis teigė, kad kai kurios institucijos neturi tinkamų resursų, stokoja kompetentingų darbuotojų, kurie galėtų konsultuoti probleminiais klausimais ir suteikti pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. Tai ypač aktualu savivaldybėms, kurių dalis apskritai nesuvokia esamos prekybos žmonėmis problemos aktualumo. Todėl būtina stiprinti šių institucijų atsakomybę ir įsitraukimą regioniniu lygmeniu. Taip pat būti norminiai aktai, koordinuojantys kiekvienos įstaigos veiklą prekybos žmonėmis atžvilgiu. Anot informantų, prekybos žmonėmis sistemą Lietuvoje būtina tobulinti.

IŠVADOS

- Atlikus teorinių šaltinių analizę išryškėjo, kad prekybos žmonėmis reiškinys paplitęs visame pasaulyje, todėl būtinas nuolatinis dėmesys šiai problemai tarptautiniu ir nacionaliniu lygmeniu. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad šiuo metu dažniausiai pasitaikančios prekybos žmonėmis formos yra seksualinis išnaudojimas, priverstinis darbas, vertimas daryti nusikaltimus, fiktyvios santuokos, vertimas elgetauti ir kt. Dažniausiai prekybos žmonėmis aukomis tampa socialinės rizikos grupėms priklausantys asmenys: vaikų namų auklėtiniai, asmenys išėję iš įkalinimo įstaigų, bedarbiai, šalies regionuose gyvenantys asmenys, vienišos motinos ir kt. Remiantis teoriniais šaltiniais, pasyvus viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas tiesiogiai įtakoja prekybos žmonėmis reiškinį. Būtina užtikrinti sklandų tarpinstitucinį bendradarbiavimą visuose prekybos žmonėmis sistemos lygmenyse.
- Atlikus teisinių reglamentų analizę, galima teigti, kad tarptautiniu mastu nuolatos vykdomi tyrimai ir stebėseną leidžia tobulinti kovos su prekyba žmonėmis sistemą, keistis informacija ir duomenimis tarp Europos Sąjungos bei kitų pasaulio šalių. Europos Parlamento ir Tarybos priimtoje Direktyvoje 2011/36/ES nurodomi rekomenduojami prekybos žmonėms prevencijos, kontrolės ir pagalbos aukoms veiksmai šalims narėms. Lietuva yra integravusi tarptautinius prekybos žmonėmis reglamentus į savo teisinę bazę. Pagrindiniai Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso straipsniai, numatantys bausmes už prekybą žmonėmis yra 147 ir 157 str. Tinkama prevencija yra vienas pagrindinių būdų užkirsti kelią prekybos žmonėmis plitimui. Šiuo metu prekybos žmonėmis prevencija daugiausiai užiima nevyriausybines organizacijas ir policija, tačiau reikalingas gausesnis prevencinių programų kūrimas ir įgyvendinimas. Atlikus literatūros šaltinių analizę, galima teigti, kad Lietuvoje 2009 m. įkurta trijų pakopų prekybos žmonėmis koordinavimo sistema veikė labai silpnai, todėl būtinas jos stiprinimas. Šiuo metu vis dar nesureguliuotos administracinės teisės normos prekybos žmonėmis atžvilgiu, todėl reikalingas teisinės bazės tobulinimas, sklandaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo užtikrinimas visuose sistemos lygmenyse bei sisteminis požiūris į prekybą žmonėmis problemą. Prekybos žmonėmis aukų identifikaciją ir reintegraciją į visuomenę apsunkina nusikaltimo latentškumas, specialistų, dirbančių su prekyba žmonėmis, kompetencijos stoga atpažįstant nusikaltimą ir teikiant pagalbą aukoms, tarpžinybinio/tarpinstitucinio bendradarbiavimo nesklaidumai, teisinės bazės neišbaigtumas.

- Empirinio tyrimo metu, kurio informantais buvo institucijų, dalyvaujančių prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės veikloje, specialistai, išaiškėjo prekybos žmonėmis situacijos vertinimas ir problemos. Tiriant viešojo sektoriaus atstovų – informantų nuomonę, išryškėjo tam tikri neatitikimai tarp teoriniuose šaltiniuose pateiktos informacijos ir informantų požiūrio, vertinant prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje. Remiantis teoriniais šaltiniais, nacionalinis koordinatorius ir tarpžinybinės darbo grupės buvo įsteigtos 2009 m. Išanalizavus tyrimo duomenis, galima teigti, kad iki šių metų nacionalinio koordinatoriaus ir tarpžinybinių darbo grupių veikla buvo pasyvi arba funkcijos buvo vykdomos apskritai. Tyrimo metu išryškėjo, kad prekybos žmonėmis srityje dirbančių policijos pareigūnų kaita nėra dažna, nes jų vidutinis darbo stažas siekia apie 4 metus, o informantų iš kitų institucijų darbo stažas yra dvigubai ilgesnis. Todėl galima daryti prielaidą, kad informantai yra pakankamai įsigilinę į prekybos žmonėmis situaciją bei kovos su ja būdus. Anot informantų, padėtis pagerėjo šiais metais, imtasi aktyvių veiksmų nacionaliniu mastu. Jų nuomone, pagrindinė problema yra prekybos žmonėmis nusikaltimo latentiskumas, greitai besikeičiančios prekybos žmonėmis formos ir būdai, todėl būtina nuolatos vykdyti mokymus specialistams, didinti darbuotojų kompetenciją ir įgūdžius atpažįstant aukas. Šiuo metu savivaldybių funkcijos prekybos žmonėmis koordinavimo sistemoje yra neapibrėžtos, todėl reikalingi įstatymų papildymai, kuriuose būtų numatyta konkrečios savivaldos institucijų pareigos ir atsakomybės. Dalis informantų teigė apskritai neturintys su kuo bendradarbiauti viešajame sektoriuje, nes ypač savivaldos institucijos nesuvokia prekybos žmonėmis problemos aktualumo ir neturi kompetetingų darbuotojų probleminiams klausimams spręsti. Informantų nuomone, būtina stiprinti prekybos žmonėmis koordinavimo sistemą nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu, koreguoti teisinę bazę, paskirstyti atsakomybę tarp viešojo ir nevyriausybinio sektoriaus organizacijų, vykdyti nuolatinę tikslingą prekybos žmonėmis prevenciją, skirti didesnę finansavimą organizacijoms, dalyvaujančioms prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės veikloje.

LITERATŪRA

1. Augutienė, R. ir Adomaitytė-Subačienė, I. (2016). *Prekyba žmonėmis: ko nepasako specialistai*. Kaunas: Lietuvos Caritas.
2. Bazylevas, I. ir Pajaujis, V. (2015). *Prekyba žmonėmis kaip sisteminis požiūris problemos sprendimas: mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas.
3. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
4. Blažytė, G. (2011). Victims of Human Trafficking (Re-)integration into the Labour Market In the Context of The European Union Member States. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 8(2), 96–100.
5. Blinstrubas, A. ir Balčiūnas, S. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos prevencija Lietuvoje: Lietuvos vyriausybės remiamų projektų analizė. *Socialinis darbas*, 4(2), 93–97.
6. Bolzanas, D. ir Drakšienė, A. (2004). Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė* (53), 38–50.
7. Council of Europe. (2013). *Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis: Stebėsenos mechanizmas*. [žiūrėta 2016-09-25]. Prieiga per internetą <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805d58c2>
8. Europol. (2015). *Trafficking in Human Beings in the EU: Situation Report*. [žiūrėta 2016-11-16]. Prieiga per internetą https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/situational_report_trafficking_in_human_beings-europol.pdf
9. European Commission. (2010). *Kovos su prekyba žmonėmis diena. Komisija ragina stiprinti aukų apsaugą*. [žiūrėta 2017-01-05]. Prieiga per internetą http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1346_lt.htm
10. European Commission. (2012). *ES kovos su prekyba žmonėmis diena: bendromis jėgomis išgyvendinkime prekybą žmonėmis: pranešimas spaudai*. [žiūrėta 2016-11-23]. Prieiga per internetą http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1106_lt.htm
11. Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
12. Gallagher, T., A. (2010). *The International Law of Human Trafficking*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Guščinskienė, J. ir Kandrotaitė, G. (2006). Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija. *Socialinis darbas*, 5(2), 15–23.
14. Gutauskas, A. (2015). Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147(1) straipsnis) kaip prekybos žmonėmis forma. In G. Švedas (red.), *Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys*, (p. 51–66). Vilnius: Vilniaus universitetas.

15. International Labour Organization. (2014). *Forced Labour (Supplementary Measures) Recommendation, 2014 (No. 203)*. [žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga per internetą http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:3174688:NO
16. Jokinen, A., Sorrentino, L., Buchowska S., & Polatside V. (2015). *Gairės savivaldybėms: kovos su prekyba žmonėmis stiprinimas savivaldybėse*. [žiūrėta 2017-01-02]. Prieiga per internetą <http://www.cbss.org/wp-content/uploads/2016/03/Guidelines-for-Municipalities-LT.pdf>
17. Jungtinių valstijų ambasada. (2014). *Ataskaita apie prekybą žmonėmis – Lietuva*. [žiūrėta 2016-10-19]. Prieiga per internetą https://vilnius.usembassy.gov/lithuanian_index/ambasados-naujienos/2014m.-ataskaita-apie-prekyb-monmis---lietuva
18. Juškevičiūtė, J. (2005). Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurgisprudencija*, 75(67), 37–42.
19. Kanopienė, V. ir Blažytė, G., (2010). (Re-)integration of victims of human trafficking into labour market. *Socialinis darbas*, 9(2), 6–14.
20. Leliūgienė, I., Baronaitė, A. ir Zapolskytė, Ž. (2008). Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinės galimybės. *Socialinis darbas*, 7(2), 131–142.
21. Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
22. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: 147 straipsnis. Prekyba žmonėmis. Keista 2016 05 12 įstatymu Nr. XII-2340, įsigalioja nuo 2016 05 25*. [žiūrėta 2016-10-22]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/ta/66150:str147>
23. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (2015). Dėl prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarp institucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo (2015 m. gruodžio 17 d. Nr. I-327/1V-1015/A1-758). [žiūrėta 2017-01-06]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7a3026a0a8ae11e59010bea026bdb259>
24. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (2013). Vilnius: Saulelė.
25. Lietuvos Respublikos seimas. (2006). *Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, patvirtintas 2006 sausio 19 d. Nr. X-493*. [žiūrėta 2016-12-16]. Prieiga per internetą https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91609F53E29E/TAIS_478938
26. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. (2015). *Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms: valstybės audito ataskaita: 2015 m. rugsėjo 14 d. Nr. VA-P-40-2-11*. [žiūrėta 2016-12-01]. Prieiga per internetą www.vkontrole.lt
27. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. (2009). *Prekybos žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m.: ataskaita*. Vilnius.
28. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. (2012). *Nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis instituto įgyvendinimas Lietuvoje: tyrimo galutinė ataskaita*. [žiūrėta 2016-11-25]. Prieiga per internetą

- http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Nacionalinio_pranesejo_prekybai_zmonemis_instituto_igyvendinimas_LT.pdf
29. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. (2014). *Prekyba žmonėmis priversitiniam darbui ir darbuotojų išnaudojimas užsienyje: lietuvių migrantų patirtis*. Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija.
 30. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. (2016). *Siekiami stiprinti savivaldybių vaidmenį kovoje su prekyba žmonėmis*. [žiūrėta 2017-01-05]. Prieiga per internetą <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/siekiami-stiprinti-savivaldybiu-vaidmeni-kovoje-su-prekyba-zmonemis>
 31. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. (2016). *Dėl kovos su prekyba žmonėmis 2017–2019 metų veiksmų plano patvirtinimo (2016 m. rugpjūčio 29 d. Nr. IV-598, Vilnius)*. [žiūrėta 2017-01-06]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5b99fd306ddc11e6a014b8463e530a88>
 32. Lietuvos Respublikos vyriausybė. (2009). *Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programos patvirtinimo (2009 m. rugsėjo 9 d. Nr. 1104)*. [žiūrėta 2016-12-16]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352840>
 33. Lietuvos žmogaus teisių centras. (2006) *Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
 34. Luobikienė, I. (2010). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
 35. Mapp, S., Hornung, E, D'Almeid, M., & Juhnke, J. (2016). Local Low Enforcement Officers' Knowledge of Human Trafficking: Ability to Define, Identify, and Assist. *Journal of Human Trafficking*. <http://dx.doi.org/10.1080/23322705.2016.1194668>
 36. O'connor, M., & Healy, G. (2006). *Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams: informacinis vadovas*. [žiūrėta 2016-10-14]. Prieiga per internetą <http://www.anti-trafficking.lt/docs2/Rysys%20tarp%20prostitucijos%20ir%20prekybos%20zmonemis%20seksualinio%20isnaudojimo%20tikslams.%20Informacinis%20vadovas.pdf>
 37. Official Journal of the European Union. (2011). *Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011: on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA*. [žiūrėta 2016-12-21]. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
 38. Puidokienė, D. (2008). Kompleksinė pagalba nuo prekybos žmonėmis nukentėjusioms seksualinio išnaudojimo aukoms: Klaipėdos miesto institucijų bendradarbiavimo patirtis. *Tiltai*, (4), 29–46.
 39. Puidokienė, D. ir Acusas, A. (2013). Pagalbos moterims, užsiimančioms prostitucija, sistemos kūrimo problemos Klaipėdos mieste. *Tiltai*, 2(63), 121–124.
 40. Pruskus, V. ir Kocai, E. (2014). *Sociologinių tyrimų organizavimas ir atlikimo metodika*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
 41. Ruškus, J. ir Mažeikienė, N. (2005). Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija Lietuvoje: padėties analizė ir galimybių modeliavimas. *Socialinis darbas*, 4(2), 104–106.

42. Ruškus, J., Mažeikienė, N., Blinstrubas A., ir Balčiūnas, S. (2005). *Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
43. Sirgedienė, R. (2012). Nacionaliniai kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo modeliai ir galimybės stiprinti nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis asmenų teisių apsaugą. *Societal Innovations for Global Growth*, 1(1), 59.
44. Sirgedienė, R. (2014). *Kovos su prekyba žmonėmis koordinavimo problemos administracinėje teisėje: daktaro disertacija*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
45. Sirgedienė, R. (2012). Prekybos žmonėmis masto vertinimas: tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1623–1644.
46. Staponkienė, J. (2004). Strateginis valdymas privataus ir viešojo sektoriaus organizacijose: panašumai ir skirtumai. *Socialiniai tyrimai*, 85–93.
47. Surtees, R. (2007). *Listening to Victims: Experience of Identification, Return and Assistance in South-Eastern Europe*. Vienna: ICMPD.
48. Suartees, R. (2010). *Monitoring anti-trafficking re/integration programmes: A manual*. Washington: Nexus Institute.
49. Suartees, R., & De Kerchove, F. (2012). Who Funds Re/integration? Ensuring sustainable services for trafficking victims. *Anti-Trafficking Review*, issue 3, 64–86. [žiūrėta 2016-10-14]. Prieiga per internetą <http://www.antitraffickingreview.org/index.php/atrjournal/article/view/65/63>
50. Tarptautinė migracijos organizacija. (2004). *Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
51. Tarptautinė migracijos organizacija. (2005). *Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje: metodinės rekomendacijos mokytojams*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
52. Tarptautinė migracijos organizacija. (2014). *Prekės, kurių nepastebėjome. Ką apie prekybą žmonėmis turi žinoti specialistai*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
53. United Nations. (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. [žiūrėta 2016-10-22]. Prieiga per internetą <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>
54. United Nations General Assembly. (2014). *Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences*. United Nations General Assembly.
55. United Nations Office on Drug and Crime. (2004). *United Nations Convencion Against Transnational Oganized Crime and the Protocols Thereto*. New York: United Nations.
56. Urbelionytė, A. (2012). Europos sąjungos teisinio prekybos žmonėmis reglamentavimo pokyčiai priėmus direktyvą 2011/36/ES. *Socialinių mokslų studijos*, 4(3), 1143–1155.
57. Valackienė, A. ir Mikėnė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas: Technologija.

Klausimynas “Viešojo ir nevyriausybinių sektoriaus organizacijų bendradarbiavimas mažinant prekybos žmonėmis mastą Lietuvoje”

<p>Prekybos žmonėmis situacija Lietuvoje</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Trumpai papasakokite apie savo pareigybes ir darbo specifiką. Kaip dažnai tenka susidurti savo darbe su prekybos žmonėmis reiškiniu? Kiek laiko dirbate su prekybos žmonėmis reiškiniu? 2. Ar jūsų organizacija veda kokią nors statistiką susijusią su prekyba žmonėmis? 3. Kaip vertinate prekybos žmonėmis padėtį Lietuvoje? Jūsų nuomone, ar šiuo metu užtenka prevencijos ir pagalbos aukoms programų? Ar prekybos žmonėmis kontrolės sistema pilnai išnaudojama? Atsakymą argumentuokite. 4. Kaip vertinate prekybos žmonėmis situaciją per pastaruosius 3–4 metus? Ar įvyko teigiamų pokyčių įgyvendinant prevencijos, kontrolės ir pagalbos sistemas prekybos žmonėmis srityje? Atsakymą argumentuokite.
<p>Konkrečių organizacijų veikla mažinant prekybos žmonėmis mastą</p>	<ol style="list-style-type: none"> 5. Jūsų nuomone, kas turėtų daugiau prisimti išsipareigojimų siekiant sumažinti prekybos žmonėmis mastą Lietuvoje - nevyriausybiniis ar viešasis sektorius? Atsakymą argumentuokite. 6. Jūsų nuomone, kokių priemonių reiktų imtis valstybiniu mastu siekiant akivaizdžių pokyčių prekybos žmonėmis srityje?
<p>Viešojo ir nevyriausybinių organizacijų sektorių bendradarbiavimas: situacija, pokyčių poreikis</p>	<ol style="list-style-type: none"> 7. (Jeigu informantas kontaktuoja su NVO sprendžiant prekybos žmonėmis klausimus). Su kokiomis nevyriausybiniomis organizacijomis, kurios vykdo prevencijos, kontrolės ir pagalbos prekybos žmonėmis aukoms programas, bendraujate? Kokiais klausimais tenka bendrauti, kokia informacija keičiatės? 8. Kokios pagrindinės problemos, nesklaidumai (jeigu tokie būna) iškyla bendradarbiaujant su nevyriausybiniu sektoriumi? Atsakymą argumentuokite. 9. Su kokiomis kitomis viešojo sektoriaus organizacijomis bendradarbiaujate prekybos žmonėmis klausimais? Jeigu galite, išvardykite. Kaip dažnai tai darote? 10. Kokios pagrindinės problemos kyla bendradarbiaujant su kitomis viešojo sektoriaus organizacijomis? Atsakymą argumentuokite.
<p>Siūlymai, kaip būtų galima mažinti prekybos žmonėmis mastą Lietuvoje</p>	<ol style="list-style-type: none"> 11. Jūsų nuomone, kokiais būdais ir priemonėmis būtų galima sumažinti prekybos žmonėmis mastus ir pagerinti tarpinstitucinio bendradarbiavimo kokybę?

Institucijos dalyvaujančios prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės veikloje (sudaryta pagal Valstybės kontrolės ataskaitą, 2015)

	Institucijos pavadinimas	Įgyvendino priemonės pagal 2009–2012 m. priemonių programą	Įgyvendino prevencijos ir kontrolės priemonės pagal 2013–2015 m. planą
VRM įvardytos institucijos	Policijos departamentas	+	+
	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	+	+
	Lietuvos darbo birža	+	+
	Vidaus reikalų ministerija	+	+
	Užsienio reikalų ministerija	+	+
	Generalinė prokuratūra	+	-
	Švietimo ir mokslo ministerija	+	-
	Nacionalinė teismų administracija	+	-
	Migracijos departamentas	+	-
	Valstybės sienos apsaugos tarnyba	-	-
	Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga	-	-
	Valstybinė darbo inspekcija	-	-
	Sveikatos apsaugos ministerija	-	-
	Lietuvos savivaldybių asociacija	-	-
VRM neįvardytos institucijos	Teisės institutas	+	-
	Teisingumo ministerija	+	-
	Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba	+	-
	Socialinių paslaugų priežiūros departamentas	+	-